

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Československé opevnění a přípravy
na nacistickou invazi**

Lukáš Janský

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Československé opevnění a přípravy
na nacistickou invazi**

Lukáš Janský

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2022

.....

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D., za jeho pomoc a rady, které mi poskytl.

Obsah

1 Úvod	6
2 Plánování a programy československého opevnění	10
2.1 Problematika obrany státu.....	10
2.2 Plány na opevnění jednotlivých částí hranic	14
2.3 Ředitelství opevňovacích prací.....	15
2.4 Program výstavby československého opevnění.....	17
2.5 Vliv Maginotovy linie.....	22
3 Lehké opevnění	25
3.1 Zásady výstavby objektů lehkého opevnění	25
3.2 Objekty vzoru 36	25
3.3 Objekty vzoru 37	27
3.4 Posádka a její výcvik	31
3.6 Překážky	36
3.7 Dobývání objektů lehkého opevnění	39
4 Těžké opevnění	42
4.1 Koncepce výstavby těžkého opevnění	42
4.2 Sruby	43
4.3 Výzbroj	44
4.4 Dělostřelecké tvrze.....	47
4.5 Stachelberg.....	50
5 Přípravy na konflikt	54
5.1 Stručný popis německé otázky a cesta k Mnichovu.....	54
5.2 Československo se připravuje na válku.....	56
5.3 Německé plány na útok.....	59
5.4 Září 1938.....	62
6 Závěr.....	66
7 Bibliografie	70
7.1 Nevydané prameny	70
7.2 Monografie.....	70
7.3 Studie v časopisech	73
7.4 Periodika	73
7.5 Internetové zdroje.....	73
8 Resumé.....	75

1 Úvod

Ve třicátých letech 20. století se bezpečnostní situace v Evropě začala rychle zhoršovat. Nově vzniklé Československo proto muselo rychle najít způsob, jak zabezpečit svoje hranice a ubránit se případnému napadení. Odpovědí na tento problém se měla stát linie stálého opevnění, která se měla táhnout podél hranic téměř celé republiky. O vybudování tohoto opevnění se začalo mluvit už v roce 1933, ale trvalo to další tři dlouhé roky, než jeho výstavba začala naplno. Právě těmto betonovým pevnostem, které měly chránit naše hranice, je věnována tato práce. Jejím cílem je analyzovat nejenom opevnění samotné, ale zasadit ho do širšího kontextu československých příprav na očekávanou nepřátelskou invazi. Ta mohla přijít od tří sousedů – Maďarska, Polska a Německa. Postupem času se však jasně začalo ukazovat, že agresorem se nejpravděpodobněji stane právě Hitlerovo Německo. Důvodem byly jeho domnělé nároky na oblasti s německým obyvatelstvem v pohraničí. Situace se dostala do kritického bodu v září 1938 během období mnichovské krize, kdy byla armáda nucena mobilizovat. Ale jaké byly její vyhlídky v případném konfliktu? A proč nakonec byly pevnosti opuštěny bez boje? Právě na tyto otázky se pokusí tato práce odpovědět. K tomu je však zapotřebí se zmínit i o politických událostech na mezinárodní scéně, které měly na Československo zásadní vliv.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První objasňuje, proč se tehdejší nejvyšší představitelé státu a armády rozhodli ochránit republiku právě vybudováním opevnění. Ač se k tomuto rozhodnutí došlo poměrně rychle, ani zdaleka nebylo jednomyslné, což je zde také zaznamenáno. Dále je zde ukázáno, s jakými taktickými představami mělo být opevnění vybudováno, kde a proč měla být nejsilnější místa, a není zapomenuto ani na geografické prvky, které rovněž sehrály svoji roli v přípravách. Není opomenuto ani Ředitelství opevňovacích prací, jež se stalo hlavním organizátorem těchto prací, a jeho struktura. Pak je zde již představen konkrétní plán výstavby a jeho následné úpravy, respektive další plány. Závěr kapitoly je pak věnován vlivu Francie a její Maginotovy linie na československé opevnění. Československo totiž v některých otázkách spolupracovalo právě s Francouzi.

Druhá kapitola se věnuje jedné ze dvou složek obranné linie, a to lehkému opevnění. Jeho objekty známé jako „řopíky“ měly tvořit většinu vybudovaných

pevností. Nejdříve jsou zde představeny taktické parametry, podle kterých byly stavěny. Krátce je zmíněn vzor 36, který však měl několik nedostatků a brzy byl nahrazen vzorem 37. Ten je podrobně popsán od jeho vnějších prvků přes železobetonovou konstrukci až po výzbroj a vnitřní vybavení. Dále navazuje část o posádkách. Jsou analyzovány jejich úkoly a výcvik, který byl značně rozšířen po květnové krizi z roku 1938. Důležitou součástí lehkého opevnění byly protipěchotní a protitankové překážky, bez nichž by se linie lehkého opevnění neobešla. V práci není zapomenuto ani na ty, jež byly umístěny na komunikacích. Poslední zmíněnou záležitostí v této kapitole jsou německé přípravy na dobývání těchto objektů, přičemž jsou ukázány i jejich slabiny.

Následující kapitola je pak věnována druhému typu opevnění, a to tomu těžkému. Je analyzována celková koncepce jeho výstavby a účelu, například to, že nemohlo existovat osamoceně a muselo být kombinováno s opevněním lehkým. Jeho hlavními objekty se staly sruby. Ty se dělily na několik typů. Podle čeho a jak se rozdělovaly, je analyzováno v části této kapitoly. Samostatná podkapitola je pak věnována i jejich vybavení, které oproti lehkým pevnostem bylo mnohem rozmanitější a mělo svá vlastní specifika. Nejsilnějším bodem obranné linie se pak měly stát dělostřelecké tvrze. Těmto srubovým komplexům s obrovskou palebnou silou, které byly propojeny společným podzemím, je věnována podstatná část této kapitoly. Aby si čtenář mohl vytvořit ucelený obrázek o tom, jak se taková tvrz stavěla a jak vypadala, je představen konkrétní příklad, a to Stachelberg. Ten se měl stát největším dílem svého druhu v Čechách. Díky tomu jsou na něm dobře viditelné jednotlivé výhody, ale i problémy spojované s tvrzemi. Právě z tohoto důvodu byl na závěr této kapitoly vybrán k bližšímu prozkoumání.

V kapitole poslední je pak analyzována širší problematika československého postavení na politické scéně, a to jak doma, tak v zahraničí. Je zde nastíněn problém německé otázky, především jeho eskalace v druhé polovině třicátých let a jeho přenesení na mezinárodní úroveň. Není zapomenuto ani na mnichovské dny, které se staly osudnými nejenom republice, ale i jejímu opevnění. Během těchto problémů se však Československo pilně připravovalo na konflikt i jinými kroky, než bylo opeňování. Těmi byly například nové zákony, které měly republiku posílit, přezbrojování nebo ochrana zbrojního průmyslu. To vše je v této části práce popsáno. Pokud však chceme zodpovědět dvě již dříve stanovené otázky, musíme se také podívat na potenciálního nepřítele Československa, jeho plány a výzbroj, popřípadě je porovnat

s československým protějškem. Právě tomuto je věnována předposlední podkapitola. Na závěr celé práce je pak analyzován domácí a zahraniční vývoj v září 1938. Tento měsíc je charakteristický několika zásadními událostmi, které se odehrály nejenom doma, ale i v zahraničí. Vše začalo Hitlerovým proslovem v Norimberku, který vyvolal zatím tu největší krizi v pohraničí, a ta na Hitlerův nátlak musela být nakonec řešena na mezinárodní úrovni. Zapomenuto však není ani na to, co se dělo v republice. Bezpochyby zásadním okamžikem se stalo vyhlášení mobilizace 23. září. Pro tuto práci je však podstatnější to, co se dělo těsně po Mnichově, respektive to, co se dělo v pevnostech a jak na tyto události reagovaly jejich posádky.

V první kapitole autor kromě nejrůznějších přehledových prací čerpal z fondů Vojenského ústředního archivu, respektive z jejich části, a to z fondů Vojenského historického archivu, který se nachází v Praze. Konkrétně byl použit fond 3. oddělení Ministerstva národní obrany a fond Ředitelství opevňovacích prací. Zřizovatelem tohoto archivu je Ministerstvo obrany České republiky. V druhé kapitole jsou pak nejvíce využity práce *Velká kniha o malých bunkrech: československé lehké opevnění 1936–1938* od trojice autorů Tomáše Svobody, Jana Lakosila a Ladislava Čermáka, práce *Československé opevnění 1935–1938*, jejímž autorem je Lubomír Aron, a v neposlední řadě dílo Oldřicha Gregara *Řopík: výstavba legendy československého opevnění*. Pro části věnované výcviku posádky a možnostem dobývání lehkého opevnění se pak stala zásadní kniha *Boj v lehkém opevnění* napsaná Miloslavem Svitákem. Ve třetí kapitole bylo čerpáno z mnohých prací. Opět bylo použito Aronovo *Československé opevnění 1935–1938*. Podstatnou se však stala kniha od Martina Dubánka, Tomáše Fice a Jana Lakosila *Putování po československém opevnění 1935–1989*. Zapomenout se nesmí ani na práci Miroslava Kejzlara, Ladislava Čermáka a Pavla Holzknechta *Opevnění na Trutnovsku*, kde jsou velmi dobře popsány okolnosti týkající se výstavby tvrze Stachelberg. Poslední kapitola se opírá o paměti Edvarda Beneše, které byly vydány již několikrát. K problematice národnostní otázky je čerpáno z knihy *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?* Autory jsou Andrej Tóth, Lukáš Novotný a Michal Stehlík. Je zde také využit denní tisk z té doby, a to *Lidové noviny* a *Moravská orlice*. Na závěr je třeba ještě zmínit dva články Eduarda Stehlíka, které byly v této práci využity, a to *Francie a opevňování Československa ve třicátých letech* a *Organizace výstavby čs. těžkého opevnění v druhé polovině 30. let*. Oba vyšly v časopisu *Historie a vojenství* vydávaném Vojenským historickým ústavem.

U problematiky týkající se armády pak byl využit třetí díl značně rozsáhlého díla *Vojenské dějiny Československa*. Podílel se na něm široký kolektiv autorů a jeho editorem byl Jiří Bílek. Dále byla využita kniha Pavla Šrámka *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*.

2 Plánování a programy československého opevnění

2.1 Problematika obrany státu

Československo, které jako stát vzniklo v roce 1918 po první světové válce, nemělo žádnou tradici, na které by mohlo stavět svůj pevnostní program. V Čechách a na Moravě se sice nacházelo několik starších rakousko-uherských zděných pevností z 19. století, ale ty byly pouze zastaralými pozůstatky z doby, která už po první světové válce neexistovala. To, že se Československo rozhodlo vybudovat systém moderního opevnění podél svých hranic, bylo něco naprosto nového a v oblasti střední Evropy nevídaného. Nebyla to náhoda, že právě dvě země, které mohly nejvíce ztratit případnou revizi versailleského systému, a dvě země, které se výrazně sblížily v meziválečném období, Francie a Československo se rozhodly vybudovat opevnění, které je mělo ochránit před stejným potencionálním nepřítelem Německem.

Poté, co se ministr zahraničí Edvard Beneš v roce 1932 vrátil z Ženevské konference o odzbrojování, bylo jasné, že plány na odzbrojení evropských států jsou nereálné.¹ Vztahy mezi jednotlivými evropskými zeměmi se stávaly více nejistými a začínaly být mnohem více napjaté. Doba klidu, která nastala po dohodách z Locarna v roce 1925, už dávno vzala za své, a to také díky velké hospodářské krizi, která dopadla nejen na Evropu na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století. Versailleský mírový systém, který zaručoval existenci svobodného československého státu, začal být stále více oslabován. Československo bylo v podstatě obklíčeno zneprátelenými státy. Polsko a Maďarsko, státy, které už od samého vzniku republiky nikdy nebyly spřátelenými, se stávaly stále více autoritativnějšími a agresivnějšími. Rakousko bylo sice vojensky slabé, ale stále silněji se v něm projevovaly nacistické tendence. Samotné Německo, které mohlo z revize versailleského systému získat nejvíce, se pomalu stávalo nacistickým státem, který měl v plánu sjednotit všechny Němce, kterých se na území Československé republiky nacházelo více jak tři miliony.² Všechny tyto záležitosti tedy vedly k tomu, že Československo muselo najít způsob k zajištění své bezpečnosti. Poměrně rychle, už téhož roku, se začalo uvažovat o vybudování fortifikačního pásma na hranicích, což nebylo náhodou. Vedení československé armády se nechalo inspirovat

¹ BÍLEK, Jiří a kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl, (1918–1939)*, Praha 1987, s. 285.

² KARNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky. O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2018, s. 102.

nově vzniklou Maginotovou linií ve Francii stejně jako několik jiných evropských států. O tom, že se Československo inspirovalo u svého hlavního politického a vojenského partnera, svědčí i zpráva, kterou odeslal 19. září 1933 přednosta vojenské kanceláře brigádní generál Silvestr Bláha prezidentu republiky Tomáši Garrigue Masarykovi: „*Ve zvláštní studii pro pana presidenta dovolila si vojenská kancelář upozornit na nutnost studia otázky možného opevnění čs. republiky, kterým by se docílilo strategického ztužení naší nevýhodné geografické situace a zajistilo shromáždění všech sil k obraně. Podobně v jednom ze svých měsíčních hlášení dovolila si vojenská kancelář upozorniti na názor německých vojenských odborníků na francouzskou akci pohraničního opevnění. Toto opevnění provedeno velmi důkladně a se všemi vymoženostmi techniky je již dnes skončeno, a to na úseku hranic s Německem. Přesto, že by Francie měla dnes převahu lidského materiálu ve zbrani proti Německu, vystavěla opevnění jen proto, aby měla větší dispoziční hodnotu tohoto materiálu i eventuálně proti Itálii. Podle tohoto německého názoru je účelem tohoto nákladného pohraničního opevnění zvýšení branné kapacity francouzského státu a bylo to zdůrazněno při inspekční cestě ministra války v opevněném území. Podle posledních zpráv opevňuje se i Itálie na srbských hranicích. Opevňování hranic stává se tudíž všude článkem v systému státní obrany. U nás nebyla tato otázka, ač i pro nás má velký význam, dosud vážně řešena, a sice proto, že bylo v první řadě nutné myslet na vybudování účelné armády, schopné se dobře brániti. Při zesíleném německém nebezpečí, větší bojové schopnosti tohoto státu, které je dnes faktem, a povaze sil okolních států nastává nyní otázka, zda by naše armáda se vůbec dostala k dílu, vzhledem na možnost překvapujících operací proti nám... majíce již vybudovanou armádu, máme za další svatou povinnost dáti ji v případě překvapení možnost boje vůbec... Stát by ovšem musel odhodlati se k finančním obětem, rozloženým na řadu let, které by mu však poskytly záruky klidu a míru. Vojenská kancelář je názoru, že je třeba studijně vniknouti do problému našeho opevnění, a to pokud možno ihned. Je záhodno, aby popud vyšel z Rady národní obrany.*“³ Toto řešení by pomohlo vyrovnat nepoměr sil, do kterého by se Československo v případě konfliktu s Německem dostalo.

Ne všichni členové velitelského sboru však s tímto postupem souhlasili. Někteří se chtěli soustředit na vybudování silných motorizovaných svazků, které by mohly být využity i k ofenzivnímu boji a protiútokům. Domnívali se totiž, že způsob pevnostního

³ STEHLÍK, Eduard, *Francie a opevňování Československa ve třicátých letech*. In: *Historie a vojenství* 48, 1999, 4, s. 816.

boje se stal po první světové válce zastaralým. Jedním z nich byl štábní kapitán Jan Tesařík, který se k této otázce vyjádřil v červenci 1935, když v periodiku *Hlas národní obrany* napsal článek věnovaný této problematice: „*Výstavbou pasu pevností dána byla sice obživa tisícům, světovou krizí zkrušeným dělníkům a podnikatelům, avšak po dokončení staveb zbývá jen prozatímní mrtvá neproduktivní myšlenka, myšlenka obrany, myšlenka strachu... Jest mým názorem, že postavením pevnostního pasu skoro kolem celé republiky mimo Rumunsko vestavěli bychom veškeré jmění republiky do mrtvých, neproduktivních staveb obranných a mohli bychom pak s žebráckou mošnou odejít... Budoucí válka bude válkou pohybu, svědčí o tom všeobecné zjevné i tajné motorisování. Nesmíme býti slepi a stavěti na tom, co jest již jen pouhou ozvěnou a co se v budoucnu nebude opakovati. Tak jako puška a střelná zbraň zabránila svalovým zápasům nepřátel, ... tak motorisace a pohyblivé pancéřové pevnosti vyřadí strnulé fronty a mrtvé pevnosti obrany. Obrana podmíněna bude pohybem... Nic nám nepomohou nmoderní, časem zvětralé pohraniční mrtvé pevnosti proti pohyblivým tvrzím z ocele, které si vynutí průchod přes nehybné pevnosti, protože jejich nehybnost náporu pohybu, palby, plynu a elektřiny neodolá... Na místo opevnění a zbytečných vodních cest a průplavů, jichž pro pomalost málo se užívá, musíme si vystavit síť autostrád, abychom nebyli odvislí na neschopnosti nepřátelského letectva a abychom proti ženoucím se ocelovým tvrzím mohli rychle vyslati lepší ocelové tvrže naše. Miliony národního majetku investované do pohybu ponесou úroky a práci občanům již v míru a budou relativní jistotou o 100 % jistější pohraničních pevností.*“⁴ I když Tesaříkovy pochybnosti nebyly neopodstatněné, nakonec došlo k výstavbě pevností. To, co nejspíše definitivně rozhodlo o příklonu k programu opevňování hranic, byla pařížská schůzka představitelů československé a francouzské armády v červenci 1934. Na ní francouzská strana požadovala, aby se Československo dokázalo bránit proti německému útoku delší dobu. Z tohoto důvodu navrhla obranu hranic pomocí opevnění. Ještě v červenci po návratu z této schůzky bylo Nejvyšší radou obrany státu uvolněno 200 miliónů korun na tento program a byly zřízeny zvláštní opevňovací skupiny ženistů.⁵ Než však mohly započít samotné práce na výstavbě, muselo dojít ke studiím terénu, komunikací a transportního systému, který musel být zmodernizován tak, aby po něm mohla být přesouvána vojenská technika a zároveň podporoval budoucí pohraniční opevnění. Také musela být

⁴ TESAŘÍK, Jan, *Pevnosti a motorisace*. In: *Hlas národní obrany*, 17, 1935, 13–14, s. 4, dostupné online na <https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:299dd7e0-e855-11e1-b329-000d606f5dc6> [5. 7. 2022].

⁵ ŠRÁMEK, Pavel, *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*, Praha 2008, s. 51.

vybrána vhodná místa pro výstavbu jednotlivých objektů a identifikovány nejzranitelnější body státu. Tyto úkoly nebyly vůbec lehké, a to hned z několika důvodů.

Prvním byla už jenom samotná délka hraničního pásma, které muselo Československo zabezpečit. S velkou etnickou rozmanitostí obyvatelstva, které čítalo něco málo přes 13 milionů obyvatel, a s rozlohou asi 140 000 kilometrů čtverečních byla celková délka československých hranic 4 114 kilometrů, z toho byla nejdelší hranice s Německem, a to 1 539 kilometrů, následovalo Polsko s 984 kilometry, Maďarsko s 832, Rakousko s 558 a konečně Rumunsko, které bylo jediným spřáteleným státem, s pouhými 200 kilometry. Československo tak potenciálně mohlo čelit nepřítelům na 3 913 kilometrech svých hranic.⁶ Jen pro porovnání – Francie, která zvolila stejný postup zabezpečení svých hranic proti nepřítelům v podobě Maginotovy linie, sdílela s Německem 389 kilometrů hranic, což byla pouhá desetina prostoru, který mělo ochránit nově vznikající československé opevnění.

Dalším problémem byly lidské zdroje. Na obranu tohoto pevnostního pásu mělo být nasazeno asi 42 divizí, což však bylo nedostačující, vezmeme-li v potaz, že na nejhroženějším úseku mezi Odrou a Labem o délce přibližně 400 kilometrů může nepřítel nasadit 30 až 35 divizí. Československo by na obranu muselo vyčlenit minimálně 25 divizí, což však kvůli nedostatku mužů nebylo možné.⁷

Ve prospěch Československa však hrálo to, že mohlo ke své obraně využít tři pohoří podél hranic s Německem. Konkrétně to byly Krušné hory, které se nacházejí v severozápadních Čechách, Krkonoše na severu a Orlické hory na severovýchodě republiky. Dá se předpokládat, že by překročení těchto pohoří bylo pro německou armádu velice komplikované, a proto se nepředpokládalo, že by potenciální německá invaze mohla být vedena právě v těchto místech. Kromě těchto tří přírodních bariér tu však bylo několik prvků, které představovaly problém pro obranu republiky. Jedním z nich je Moravská brána, což je přibližně 80 kilometrů široké údolí, kterým protéká řeka Odra. Dalším byla oblast Českého lesa hraničící s Bavorskem, která byla sice zalesněná, ale ne neprůchodná, a v neposlední řadě bylo možná jednou z nejzranitelnějších oblastí Labské údolí nacházející se na severu republiky. Tyto

⁶ KÁRNÍK, s. 456.

⁷ LAKOSIL, Jan, SVOBODA, Tomáš, ČERMÁK, Ladislav, *Souboj bez vítěze: německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938*, Praha 2010, s. 72.

geografické slabiny poskytovaly Němcům mnoho vhodných způsobů, jak provést invazi do Československa, a po anšlusu Rakouska těchto příležitostí jenom přibýlo.

2.2 Plány na opevnění jednotlivých částí hranic

Ideálně měla být opevněna celá hranice s Německem, většina hranice s Maďarskem a poté menší strategické úseky podél rakouských a polských hranic. Nejsilnější mělo být opevnění v oblasti Moravské brány, kde by úspěšný německý útok mohl oddělit české země od Slovenska. Kdyby k tomu došlo, československá vojska v Čechách a na Moravě by byla obklíčena a Slovensko by bylo bezbranné proti útoku z Maďarska nebo Polska. Právě kvůli tomu mělo být opevnění v těchto oblastech tak silné, aby odradilo Německo od potencionálního útoku a přimělo je zaútočit spíše v západních Čechách. Pro případ útoku právě v této oblasti mělo být v západních Čechách vybudováno několik souběžných pásů opevnění, které však nebyly tak silné jako ty nacházející se na severu a severovýchodě. Jejich účelem bylo postupně zpomalit a oslabit německý postup při čekání na pomoc od spojenců.⁸ Opevnění plánované na hranicích s Maďarskem a Polskem pak mělo chránit slabiny československé armády, která by sváděla bitvu s postupujícími Němci v Čechách a na Moravě. Tato obranná strategie se jevila jako nejlogičtější a nejlepší pro případ konfliktu s Německem, protože čím déle by Československo vydrželo ve válce, tím by byla větší šance na pomoc ze zahraničí.

Československo se domnívalo, že Rakousko by v případě války s Německem nebo Maďarskem zůstalo neutrální. Nejdříve mělo být vybudováno pouze zanedbatelné množství objektů na hranicích s Rakouskem, a to zejména v oblasti Bratislavy. I když opevnění této oblasti bylo v rozporu se smlouvou z Trianonu, armádní i politické špičky si uvědomovaly, že Bratislava nesmí být dobyta. Tato fortifikace by nejenom zabránila útoku rakouské armády, ale především by zabránila maďarským jednotkám ve využití rakouského území k překročení Dunaje.⁹ Na zbytku hranice s Rakouskem bylo opevnění poměrně slabé a na obranu Brna pro případný útok z Rakouska mohla být odpálena přehrada Vranov na řece Dyji, která by zaplavila oblast jižně od Brna a značně ztížila nepřátelský postup.

⁸ TROJAN, Emil, *Betonová hranice: československá pohraniční opevnění 1935–1938*, Ústí nad Orlicí 1994, s. 63.

⁹ Tamtéž, s. 67.

Podle strategických plánů Malé dohody pro případ války s Maďarskem připadaly hlavní útočné akce Rumunsku, takže Československo se mohlo zaměřit hlavně na vytvoření silné defenzivní pozice.¹⁰ Podél hranice s Maďarskem, které bylo v této době považováno za stejně nebezpečné jako Německo, byly tak opevněny důležité komunikace a přechody přes Dunaj, kde byl nepřátelský útok nejočekávanější.

Na hranicích s Polskem měla být vystavena velmi silná a propracovaná linie opevnění. Když ale v roce 1936 generál Maurice Gustave Gamelin, vrchní velitel francouzských vojsk, navštívil Varšavu s nadějí na zlepšení nejen francouzsko-polských, ale také česko-polských vztahů, bylo mu Edwardem Śmigły-Rydzem, generálním inspektorem polských ozbrojených sil¹¹ naznačeno, že by rozšíření československých opevňovacích prací na česko-polskou hranici bylo „nepříjemné“.¹² Československo i přesto začalo s výstavbou opevnění na polských hranicích, ale práce kvůli tomuto upozornění z Francie nebyly nijak intenzivní a v roce 1938 byla dokončena pouze hrstka objektů jako opevnění průsmyků v Tatrách a několik bunkrů v oblasti Těšína.

2.3 Ředitelství opevňovacích prací

Když byl na začátku roku 1935 zahájen první program československého opevnění, přišlo se na to, že ve struktuře československé armády neexistuje složka, která by měla tento program řídit. Doposud se na projektování československého opevnění podílely tři složky: hlavní štáb, který se věnoval strategické stránce opevnění a hrubému plánu, ženijní oddělení Ministerstva národní obrany, které se soustředilo na taktickou stránku výstavby, a Vojenský letecký ústav, který prováděl samotné technické řešení projektu.¹³ Tato spolupráce se však při zahájení samotné výstavby ukázala jako neefektivní a bylo potřeba najít nebo spíše vytvořit novou složku, která by měla ve své kompetenci všechny problémy týkající se opevňovacích prací a dalších otázek s tím spojených.

V březnu 1935 tak vznikla Rada pro opevňování (RO), která byla nejvyšším orgánem pro opevňovací práce, a v jejím čele stál náčelník hlavního štábu generál

¹⁰ SLÁDEK, Zdeněk, *Malá Dohoda 1919–1938: její hospodářské, politické a vojenské komponenty*, Praha 2000, s. 73.

¹¹ Na této pozici stál v čele polského sanačního režimu, a tedy byl hlavou polského státu.

¹² ZORACH Jonathan, *Czechoslovakia's Fortifications: Their Development and Role in the 1938 Munich Crisis*. In: *Militargeschichtliche Mitteilungen*, 11, 1976, 2, s. 84.

¹³ HOLUB, Ota, *A věže mlčí*, Praha 1973, s. 55.

Ludvík Krejčí. Podřízeným orgánem, který byl založen současně s RO, bylo Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP), které bylo vedeno prvním zástupcem náčelníka hlavního štábu československé armády divizním generálem Karlem Husárkem.¹⁴ Od tohoto okamžiku přešly všechny pravomoci v otázce plánování a samotné výstavby opevnění právě na tuto organizaci, která se stala jednou ze složek hlavního štábu. Při svém založení měla pouze 93 zaměstnanců, ale během necelých čtyř let své existence se několikanásobně rozrostla a stala se jednou z nejpočetnějších složek se 756 zaměstnanci v roce 1938. ŘOP bylo rozděleno na dvě oddělení, a to technické a taktické. Tato oddělení se pak dále dělila na další skupiny a podskupiny, které se zabývaly specifickými otázkami spojenými s konstrukcí a plánováním výstavby opevnění. Struktura těchto oddělení vypadala následovně:

A) I. oddělení taktické

1. skupina takticko-studijní
2. skupina organizační
3. skupina pěchotní
4. skupina dělostřelecká
5. skupina zpravodajská
6. skupina právní
7. skupina intendační
8. skupina osobní

B) II. oddělení technické

a) II.a skupina studijní a konstruktivní

1. podskupina konstrukční
2. podskupina pancéřová
3. podskupina ventilační
4. podskupina strojní
5. podskupina dopravní
6. podskupina spojovací
7. podskupina tvrže

b) II.b skupina stavebně-administrativní

1. podskupina stavební
2. podskupina rozpočtová

¹⁴ VÚA – VHA, fond Ředitelství opevňovacích prací, karton 3, čj. 5192/1935.

3. podskupina materiální
4. podskupina vnitřního řízení
5. podskupina strojní
6. podskupina elektrotechnická
7. podskupina zeměměřičská a podskupina rýsovný
8. podskupina technicko-administrativní

C) Pomocná kancelář.¹⁵

Po vzniku ŘOP se pod jeho pravomoc dostaly dvě zvláštní opevňovací skupiny, které vznikly už v srpnu 1934 při Zemském vojenském velitelství (ZVV) Praha a ZVV Brno. Ty doposud prováděly průzkumné a vyměřovací práce pro československé opevnění a jejich členy byli zkušení ženíjní důstojníci. Ty byly po vzniku ŘOP přeměněny na první dvě ženíjní skupinová velitelství (ŽSV) a to I. ve Starém Městě pod Sněžkou a II. v Bohumíně. ŽSV měla vždy řídit výstavbu opevnění v úseku, který jim byl přidělen, a brzy začala postupně vznikat další ŽSV. Když v říjnu 1938 práce na opevnění ustaly, existovalo 11 ŽSV, kromě dvou již zmíněných to byly III. ženíjní skupinové velitelství v Králíkách, IV. v Opavě, V. v Náchodě, VI. v Trutnově, VII. v Liberci, VIII. v Mostě, IX. v Domažlicích, X. v Rokytnici v Orlických horách a jako poslední XI. v Hrušovanech nad Jevišovkou. Výstavbu objektů na Slovensku řídila 21. ženíjní skupina se sídlem v Bratislavě.¹⁶

2.4 Program výstavby československého opevnění

Stále se stupňující pocit ohrožení, ať už to bylo podepsání německo-polského paktu o neútočení v lednu 1934, nebo vražda rakouského kancléře Engelberta Dollfusse při pokusu rakouských nacistů o puč v červenci téhož roku, vedlo k tomu, že došlo k sjednocení v podpoře programu pro opevňování Československa. První program na výstavbu opevnění byl navržen 3. oddělením hlavního štábu a na začátku března 1935 byl předložen vládě, která ho schválila. Výstavbu objektů měly provádět soukromé firmy vybrané vojenskou správou na základě neveřejného konkurzního nabídkového

¹⁵ STRAKA, Karel, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*, Praha 2007, s. 57.

¹⁶ STEHLÍK, Eduard, *Organizace výstavby čs. těžkého opevnění v druhé polovině 30. let*. In: *Historie a vojenství*, 45, 1996, 2, s.

řízení. Podmínkou však bylo, že majitelé i zaměstnanci museli být československé národnosti.¹⁷ Program byl situován do pěti etap, které vypadaly následovně:

1. etapa:

proti Německu v prostoru Ostravy a jižního Kladska a proti Maďarsku u mostů přes řeku Dunaj, Tisu a Hron. Předpokládaná částka byla 445 milionů korun, délka 55 kilometrů a s výstavbou se mělo začít v létě 1935.

2. etapa:

proti Německu v oblastech Trutnov – Náchod, Jedlina – Černá Voda, Háj – Opava a Orlické hory. Předpokládaná částka 1 015 000 000 korun délka 145 kilometrů a výstavba měla být zahájena na podzim 1935.

3. etapa:

proti Polsku v prostorech Těšínska a severně od Žiliny, proti Německu mezi Krkonošemi a Labem a proti Maďarsku v oblasti jižního Slovenska. Tyto práce s celkovou délkou 370 kilometrů měly vyjít na 2 590 000 000 korun a práce měly být započaty v roce 1936.

4. etapa:

proti Rakousku v oblasti Břeclavi. Výstavba 80 kilometrů opevnění v tomto úseku měla začít počátkem roku 1937 a náklady byly odhadovány na 560 milionů korun.

5. etapa:

opevnění pražského a plzeňského prostoru ze západu. U této poslední 200 kilometrů dlouhé etapy, která měla stát 1 400 000 000 korun, nebyla doba zahájení výstavby blíže specifikována.¹⁸

Nově vzniklé ŘOP přišlo brzy po svém založení s upraveným plánem výstavby. Husárek se domníval, že při přímém útoku na opevněné pozice by nepřítel vždy našel nějakou slabinu, a proto bylo rozhodnuto, že bunkry lehkého opevnění zvané „řopíky“ podle nově vzniklého ŘOP budou postaveny tak, aby nejsilnější část „řopíku“ vždy

¹⁷ VÚA – VHA, fond ŘOP, karton 2, čj. 5215/1935.

¹⁸ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, fond Hlavní štáb – 3. oddělení, karton 123, čj. 1039/1935.

směřovala k nepříteli a strany budou chráněny křížovou palbou z dalších sousedních objektů. Na klíčových místech pak měly být vystaveny rozsáhlé pevnosti, které by se staly centrálním bodem obranné linie.¹⁹ ŘOP pak přišla s vlastním plánem na výstavbu opevnění v pěti etapách podle strategické důležitosti jednotlivých úseků, který byl následně schválen náčelníkem hlavního štábu:

1. etapa:

úseky Moravská Ostrava, Králíky – Múckenberg, Steinberg – Ramzová, Háj – Opava – Krnov, poslední částí této etapy pak mělo být zabezpečení mostů přes řeky na Slovensku. Budování této 130 kilometrů dlouhé etapy mělo začít ihned a trvat do roku 1939 s celkovými náklady 1 663 000 000 korun.

2. etapa:

úsek Orlické hory – Náchod – Trutnov. Náklady na tuto 80 kilometrů dlouhou etapu, jejíž výstavba měla začít v roce 1938, měly činit 1 000 000 000 korun.

3. etapa:

úsek Krkonoše – Labe a jižní Slovensko. Náklady na tyto dva úseky o délce 220 kilometrů byly odhadovány na 2 500 000 000 korun a jejich výstavba měla započít v roce 1939.

4. etapa:

úsek Břeclav – Znojmo. Tento úsek dlouhý 80 kilometrů měl stát 1 000 000 000 korun a jeho výstavba měla začít po dostavení předchozích etap.

5. etapa:

tato největší plánovaná etapa zahrnovala úsek Plzně a úsek západně od Prahy, dále Těšínsko a severní Slovensko. Všechny tyto úseky měly mít délku 350 kilometrů a jejich cena byla odhadována na 4 225 000 000 korun.²⁰

Tento plán sice navazoval na předchozí program 3. oddělení hlavního štábu, ale byl zpracován mnohem detailněji a reálněji. Poté, co byl tento program schválen náčelníkem hlavního štábu, byl předložen vládě, která na tento program výstavby

¹⁹ BÍLEK, s. 292.

²⁰ VÚA – VHA, fond Hlavní štáb – 3. oddělení, karton 123, čj. 1039/1935.

opevnění uvolnila více jak deset miliard korun, což byla na tehdejší dobu obrovská částka, když vezmeme v potaz, že tehdejší platy se pohybovaly řádově ve stokorunách. K poslední změně, respektive vyhotovení nového programu došlo v červnu 1936, kdy byl předložen nejdříve Nejvyšší radě obrany státu a později samotné vládě ke schválení. Podle tohoto plánu mělo být vystavěno celkem 1 233 kilometrů opevnění podél hranic ve čtyřech etapách. V roce 1937 se pak rozběhla výstavba opevnění opravdu naplno, což vedlo k tomu, že na dosud používaných programech se muselo dále pracovat. K tomu došlo v listopadu 1937, kdy byl přijat zatím nejdetailnější plán výstavby, na němž se výrazně podílel již zmiňovaný Karel Husárek, který stál v čele ŘOP. Tento plán přijatý 9. listopadu 1937 je proto známý jako „Husárkův konečný program opevnění“²¹ Podle tohoto plánu byla výstavba rozdělena následovně:

1. etapa:

úsek opevnění mezi řekami Odrou a Labe, předmostí Bratislavy, mosty Komárno, Parkráň a Čop. Výstavba této etapy měla být dokončena v roce 1942 a měla stát astronomických 5 406 892 000 korun.

2. etapa:

úseky na jižním Slovensku, Pražské linii a úsek Ohře – Stříbro – Český Krumlov. Termín dokončení byl odhadován mezi lety 1941–1945 a náklady měly dosahovat částky 2 307 380 000 korun.

3. etapa:

úseky na jižní Moravě a v severních Čechách, kde měly těžké objekty doplnit již dříve vybudované lehké opevnění. Náklady na tuto etapu měly být 685 387 000 korun a práce měly být dokončeny v roce 1946.

4. etapa:

úsek na severní hranici s Polskem, který měl vyjít na 21 200 000 korun a měl se začít stavět po dokončení předchozích prací, nejpozději měl však být dokončen v roce 1951.²²

²¹ STEHLÍK, Eduard, *Československé opevňovací programy 1936–1938*. In: *Historie a vojenství* 54, 2005, 1, s. 12–13.

²² VÚA – VHA, fond ŘOP, karton 35, čj. 44.765/1937.

Podle tohoto finálního programu, podle něhož se výstavba československého opevnění řídila až do Mnichovské dohody v září 1938, mělo být vystaveno 1276 těžkých objektů a 15 463 lehkých objektů v celkové hodnotě 8,5 miliardy korun, další zhruba dvě miliardy pak měly připadnout na vyzbrojení těchto pevností a výstavbu podpůrných struktur, jako byly silnice, kasárny a protitankové překážky.²³ K samotnému dokončení výstavby opevnění mělo tedy dojít někdy mezi lety 1946 a 1951, což jasně ukazuje, že československé vojenské ani politické špičky nepočítaly s tím, že by k válce mohlo dojít tak brzy, jak tomu bylo ve skutečnosti. Je však možné se domnívat (vzhledem k tehdejší situaci a problémům, kterým Československo v té době čelilo), že odhad dokončení, které ŘOP představilo ve svém závěrečném plánu, byl poměrně přesný.

Kromě konstrukce samotného opevnění Československo také posílilo a upravilo jednotky, které měly tyto pevnosti bránit. Posádku mělo tvořit 100 000 mužů ve 42 strážních praporech.²⁴ Československo mělo deset strážních praporů a v roce 1934 společně se zahájením výstavby opevnění bylo toto číslo navýšeno na 11. S tím, jak vzrůstal počet dostavěných bunkrů, se toto číslo ukázalo jako nedostatečné, a proto začaly v roce 1936 vznikat další strážní prapory. Tyto prapory pak vznikaly společně s dokončováním jednotlivých částí výstavby opevnění až do září 1938, kdy existovalo 30 strážních praporů a dvě samostatné strážní roty. Ty byly určeny na obranu lehkého opevnění. Těžké opevnění pak měly bránit hraničářské pluky. První 4. hraničářský pluk vznikl v srpnu 1937 v Hlučíně a do října 1938 vznikly další čtyři: 6. v Červené Vodě, 17. v Trutnově, 18. v Novém Městě nad Metují a 19. v Žamberku.²⁵ Další se měly zakládat průběžně s dokončováním těžkých objektů opevnění, ale k tomu už nikdy nedošlo. Dále se pak na ochraně hranic podílely další složky jako Finanční stráž, státní policie, četnictvo nebo Stráž obrany státu. Výdaje státu na podporu těchto složek pak začaly enormně vzrůstat mezi lety 1937 a 1938, když v pohraničí začalo docházet ke střetům se stoupenci Hitlera, kteří se buďto nacházeli na našem území, nebo tam byli vysláni přímo z Německa. V roce 1936 bylo také vytvořeno speciální hraniční pásmo, v kterém platily restriktce na výstavbu, bydlení a vlastnění půdy pro cizince.

²³ VÚA – VHA, fond ŘOP, karton 35, čj. 44.765/1937.

²⁴ ARON, Lubomír a kol., *Československé opevnění 1935–1938*. 2., Dvůr Králové 1998, s. 9.

²⁵ Tamtéž, s. 33–34.

2.5 Vliv Maginotovy linie

Jak již bylo výše řečeno, Československo se při výstavbě svého opevnění nechalo inspirovat Maginotovou linií a tato inspirace se později proměnila v přímou spolupráci. Špičky československé armády v roce 1934 kontaktovaly Ministerstvo války v Paříži prostřednictvím Francouzské vojenské mise v Československu s otázkou, zda by několik důstojníků mohlo přijet na prohlídku francouzských pevností. Paříž na tento požadavek reagovala pozitivně, a tak byla v srpnu 1934 do Francie na prohlídku Maginotovy linie vyslána skupina osmi důstojníků vedená brigádním generálem Františkem Havlem.²⁶ Tato cesta, která byla pro Československo velmi přínosná, pouze zahájila československo-francouzskou spolupráci. Jak však pokračovala výstavba nebo spíše příprava na výstavbu opevnění, vynořovaly se stále další a další problémy a nejasnosti, a proto byla v lednu 1935 vyslána do Francie další mise. Ale ani druhá mise nevyřešila všechny problémy, jak vyplývá ze vzpomínek podplukovníka Josefa Hubálka, který se obou cest účastnil: „Ženíjní oddělení předložilo náčrt jednoho objektu, ale ten byl nezpůsobitý k provedení. Naprosto neodpovídal zásadám, které byly uplatňovány v objektech Maginotovy linie a které měly být použity při konstrukci objektů našich pevností... Poznatky získané za krátkou dobu prohlídkou a instruktáží ve Francii naprosto nestačily k odpovědnému projektování objektů.“²⁷ Nakonec byli tedy do Prahy vysláni odborníci přímo z Francie. Jednalo se o podplukovníka ženistů Henriho Drecqua, podplukovníka dělostřelectva Alberta Joquete a podplukovníka generálního štábu Louise Fortina.²⁸ Francie dále Československu pomohla s dalšími otázkami týkajícími se plánů budoucího opevnění, poskytla dokumenty jako výkresy, cenové kalkulace na těžké objekty a řešení specifických technických otázek. Všechny tyto zkušenosti a hlavně přítomnost francouzských odborníků tedy vedly k tomu, že objekty československého opevnění se značně podobaly těm na Maginotově linii.

Je nutné si však uvědomit, že i když samotné objekty se značně podobaly těm ve Francii, samotná síla obou linií se značně lišila. V září 1938, kdy vrcholila mnichovská krize a možnost německé invaze do Československa byla velmi reálná, nebylo opevnění ani zdaleka dokončeno, a tím pádem bylo mnohem slabší než Maginotova linie v té době. Francie začala s výstavbou už na konci dvacátých let, zatímco Československo

²⁶ VÚA – VHA, fond ŘOP, karton 1, čj. 5128/1935.

²⁷ Tamtéž, s. 825.

²⁸ HOLUB, s. 54.

vybetonovalo svůj první pěchotní srub až v prosinci 1935 s tím, že rozsáhlejší výstavba začala až v roce 1936.²⁹ Francie tedy měla více jak dekádu náskok při výstavbě svého opevnění, zatímco Československu hrozil ozbrojený konflikt po pouhých třech letech výstavby. Kdyby Československo mělo dostatek času, síla opevnění by v některých částech, hlavně těch na hranici s Německem, dosáhla stejné úrovně, jako měla Maginotova linie. Během těchto tří let se však s prací na pohraničním opevnění nezapočalo. Zejména poté, kdy Německo v roce 1936 remilitarizovalo Porýní, došlo k zintenzivnění výstavby. Když pak v roce 1938 začalo Německo okupovat Rakousko, což byla událost, kterou byli Čechoslováci poněkud zaskočeni, došlo ještě k dalšímu zvýšení tempa výstavby. Bylo vybudováno několik nových objektů včetně nové linie podél hranic s Rakouskem. Práce se zrychlila natolik, že poté, kdy došlo k obsazení Sudet, Němci došli k závěru, že kdyby nedošlo k okupaci, mohla být výstavba opevnění dokončena už v roce 1940. Když pak došlo v roce 1940 k obsazení Francie a mohlo dojít k porovnání obou opevnění, Německo zjistilo, že Československo utratilo na výstavbu asi třetinu částky, kterou investovala Francie.³⁰ Jelikož československé opevnění bylo mnohem delší než to francouzské, byla cena za kilometr ještě podstatně nižší. Není to však tím, že by vláda na výstavbě šetřila, bylo to dáno tím, že Československo začalo s výstavbou mnohem později, nemělo takový kapitál jako Francie a mělo mnohem komplikovanější přírodní podmínky, které se ve Francii nenacházely.

Strategická role, kterou si Československo představovalo pro své opevnění, se také poněkud lišila od Maginotovy linie. Na rozdíl od ní československé opevnění nemělo být neprostupné ve všech svých oblastech. S tak dlouhou hranicí a omezenými zdroji to ani nebylo možné. Maginotova linie byla postavena, aby odrazila i ty nejsilnější útoky po celé své délce, zatímco československé opevnění mělo takovouto sílu pouze v několika oblastech, zejména na severu, kde byla hranice s Německem. Na většině míst mělo opevnění pouze zpomalit nepřátelský postup a získat čas, než dojde k plné mobilizaci armády a hlavně k přátelské pomoci ze zahraničí. Na rozdíl od Francie, pro kterou bylo opevnění hlavním pilířem obrany, pro Československo bylo až na druhém místě. Primárním pilířem obrany byla diplomacie, respektive alianční

²⁹ JUNEK, Václav, *Betonová iluze: polemika o realitě jednoho velkého snu: československé stálé opevnění z let 1935–1938, jeho cena, osud a smysl*, Velké Přílepy 2013, s. 36.

³⁰ ZORACH, s. 86.

smlouvy.³¹ Opevnění tak bylo vnímáno jako skutečnost, která měla spíše odradit od potenciálního útoku.

³¹ ŠRÁMEK, s. 35.

3 Lehké opevnění

3.1 Zásady výstavby objektů lehkého opevnění

Ač bylo navrženo a vystavěno mnoho různých typů opevňovacích objektů, typy bunkrů se v zásadě dají rozdělit na lehké opevnění a těžké opevnění. Lehké opevnění tvořily menší bunkry zvané řopíky, které byly vystavěny ze železobetonu. Tyto řopíky tvořily většinu československého opevnění a bylo jich vystavěno několik tisíc. Linie těchto bunkrů se nacházely zejména na Těšínsku, jižní Moravě a západních Čechách. Ve zbylých oblastech pak byly postaveny na podporu těžkých pevností.

Jelikož Československo spoléhalo hlavně na tento typ lehčího opevnění, snažilo se co nejvíce využít terén ve svůj prospěch, a to tím způsobem, že se jednotlivé řopíky snažili tvůrci ukrýt v krajině. Byly budovány v zalesněných oblastech nebo na úpatí kopců, a pokud už musely být v otevřeném prostranství, byly maskovány různými prostředky jako maskovacími sítěmi, omítkou, která splývala s krajinou, nebo byla přímo na jejich vršek nasypána hlína, která dále zakrývala jednu ze zdí. Tato hlína byla poté zatravněna a bunkr se jevil jako pouhý pahorek. V extrémních případech byly řopíky zabudovávány přímo do budov, mostní konstrukce a silničních násypů. Tato strategie maskování chránila řopíky před zpozorováním ze vzduchu, které by vedlo k nepřátelskému ostřelování. Také to mohlo poskytnout určitý moment překvapení, kdy mohla být zahájena palba na nic netušící postupující nepřátelské vojsko. Nevýhodou však bylo, že nemohly být budovány na vyvýšených bodech a musely tak ponechat určité části území nepříteli.³² I když toto byla poměrně nevšední strategie v porovnání s opevněním ostatních států, skvěle zapadala do celkových československých obranných plánů, kdy došlo k odstoupení určitého prostoru výměnou za lepší obrannou pozici. Tato taktika byla nejlépe patrná na západním úseku opevnění, které mělo především za úkol chránit klíčová města Prahu a Plzeň.

3.2 Objekty vzoru 36

Zásady, které jsou uvedené v předchozí podkapitole, se vztahovaly hlavně na objekty vzoru 37, které byly prvním jasně vymezeným typem lehkého opevnění. Ještě předtím,

³² HÁK, Zdeněk, *Řopíky*, Česko 2017, s. 26.

a to v průběhu roku 1936, jak už označení napovídá, vznikaly objekty typu 36. Toto označení se pro ně začalo používat až v pozdější literatuře, protože neexistuje žádný dobový dokument, který by obsahoval toto označení. Byly označovány různě jako například kulometná hnízda, polní opevnění, kulometná stanoviště, lehká opevnění atd.³³ Toto vypovídá o tom, že i když se s plánováním opevnění začalo v roce 1934, tak ani o dva roky později nebyly jednotné a ucelené plány, které by konstantně nepodstupovaly nějaké změny.

Objekty spadající do této definice byly konstrukcí a taktickým využitím poměrně jednoduché. Byly stavěny na místech, z nichž měla posádka dobrý výhled do krajiny, jako byly kopce, různé vyvýšeniny a rozlehlá pole.³⁴ Objekty vystavené na těchto místech měly daleký rozhled po krajině a mohla v nich být plně využita vzdálenost dostřelu namontovaných zbraní. Tyto výhody však byly zastíněny tou největší slabinou těchto objektů, která plynula právě z jejich umístění. Jelikož se v této době ještě plně nevyužívaly maskovací taktiky, mohly být řopíky lehce odhaleny a zničeny bez toho, aby se k nim nepřítel vůbec přiblížil, tedy bez toho, aby měly nějakou šanci se vůbec do bojů zapojit. Takto vystavené objekty pak tvořily řídkou linii, jejíž palba byla soustředěna přímo proti nepříteli a překrývala se pouze částečně, což znamenalo, že objekty nebyly plně chráněny ostatními přilehlými bunkry.

Tyto pevnůstky také trpěly konstrukčními nedostatky, které se už u pozdější verze nenacházely. Vstup do objektu byl chráněn pouze jedněmi dřevěnými dveřmi, které byly pobité plechem. Za nimi se pak nacházela hlavní a zároveň jediná místnost objektu se střílnami. Ty byly v čelní stěně bunkru a byly tvarované přímo v betonu, a proto představovaly velice zranitelné místo, které bylo lehké zasáhnout. Navíc přes otvory pro hlavně zbraní a míření mohly do objektu proniknout nepřátelské kulky, které by přímo zasáhly obránce obsluhující tyto střílny. Samotné stěny by pak snesly pouze výbuch dělostřeleckých granátů do ráže 75 milimetrů. I přes tyto nedostatky bylo

³³ DUBÁNEK, Martin, FIC, Tomáš, LAKOSIL, Jan, *Putování po československém opevnění 1935–1938*, Praha 2010, s. 43.

³⁴ GREGAR, Oldřich a kol., *Řopík: výstavba legendy československého opevnění*, Červený Kostelec 2022, s. 36.

vystavěno 858 objektů tohoto typu předtím, než se v roce 1937 přešlo na značně vylepšený model.³⁵

3.3 Objekty vzoru 37

Jak již bylo řečeno, dosavadní typ opevnění měl několik slabín a v armádních špičkách se vedly debaty o tom, že není pro obranu republiky dostačující. V roce 1937 se podle Husárkova plánu přešlo na vzor 37, který byl dále rozdělen do několika kategorií podle tvaru, síly zdí a výzbroje. V zásadě se od sebe tyto kategorie však moc nelišily. Nejdůležitějším prvkem vzoru 37 oproti předešlému typu bylo to, že místo předních střílen měl dvě boční střílny a zároveň byla zlepšena kvalita samotného vybavení bunkru. Tyto boční střílny poskytovaly křížovou palbu, díky které vzniklo opevněné pásmo, jež bylo tvořeno souvislým řetězcem kulometných stanovišť. Toto pásmo bylo většinou tvořeno jedním nebo dvěma sledy. První sled kladl hlavní odpor vůči nepříteli a jeho boční palba mohla zasáhnout nepřítele přibližně 500 až 600 metrů před linií. Druhý sled, který nebyl vždy přítomný, také tvořil palebnou přehradu, ale zároveň podporoval palbu prvního sledu. To vedlo k tomu, že v řopících druhého sledu se častěji nacházely přední nebo kosé střílny. Oba sledy pak od sebe byly vzdáleny v rozmezí 100 až 600 metrů.³⁶ Každý objekt tak poskytoval podporu sousedícímu objektu a byl schopen poskytnout palbu v oblasti 60 stupňů, která pokryla oblast před, vedle, ale i za zády sousedícího řopíku. Zároveň tím byl také pokrytý prostor mezi těmito objekty. Palebné pole celé linie bylo tímto způsobem propojené. Pokud se opevnění nacházelo v zalesněné oblasti, byly stromy vykáceny tak, aby odpovídaly tomuto modelu palby a zároveň poskytovaly dostatečnou kamufláž. Tento typ výstavby se stal tím nejvíce používaným způsobem opevňování československých hranic, a řopík vzoru 37 se tak stal tou nejčastěji budovanou fortifikací. Když došlo k zastavení prací, objektů tohoto typu existovalo v porovnání s ostatními objekty zdaleka nejvíce.

Tyto bunkry byly rozděleny do tří základních typů: A, B a C. Typ A byl nejčastější. Měl dvě boční střílny a tvořil zhruba 85% z celkového počtu vystavěných řopíků. Objekty typu B měly jednu boční a jednu přední střílnu. Tento typ byl budován v místech, kde nebylo zapotřebí dvou bočních střílen, protože se na jedné straně

³⁵ SVITÁK, Miroslav, *Boj v lehkém opevnění: pokyny pro boj a službu v lehkém opevnění: desatero pro velitele objektu lehkého opevnění, čtyři roty, praporu: útok na stálá opevnění – možnosti: hlavní obranné postavení v září 1938: iluze a realita*, Jindřichův Hradec 2012, s. 5.

³⁶ ARON, s. 45.

nacházelo údolí, rokle nebo jiná překážka. Celkově tvořil asi pět procent postavených objektů. Poslední základní typ, a to typ C, byl spíše jednoduchým kulometným hnízdem s čelní střílnou a střechou z vlnitého plechu. Jak však postupovala výstavba, ukázalo se, že pouze tyto tři typy nebudou dostačující, a začaly vznikat další. Šlo například typ D, který měl pouze jednu střílnu pro boční palbu a tvořil asi osm procent všech vystavěných objektů. Typ E měl pak pouze jednu čelní střílnu a nahrazoval málo opevněné objekty typu C.³⁷

Na vybudování těchto objektů pro tři až sedmičlennou posádku bylo většinou potřeba 33 až 74 metrů čtverečních železobetonu podle toho, jaký tvar řopíku byl na daném místě zapotřebí. Nejčastěji však byly obdélníkové s dvěma velkými betonovými pilíři, které vyčnívaly na dvou stranách a poskytovaly dodatečnou ochranu. Za těmito strukturami v bočních zdích objektu byly schované střílny pro výzbroj objektu. Tloušťka betonu byla následující: 95 centimetrů strop; přední zeď mezi 60 a 85 centimetry; boční zdi 80 až 90 centimetrů; zadní zeď 50 až 85 centimetrů; podlaha 50 centimetrů. Bunkry pak byly zapuštěny do země a to přibližně v hloubce 80 centimetrů. Nad povrchem pak dosahovaly do výšky dvou a půl metru.³⁸ Část střechy a přední zeď pak byly zasypány hlínou a kamením, což chránilo bunkr před výbuchy a nepřátelským dělostřelectvem. Právě toto společně s již zmiňovanou malbou na zdech a kamuflážními sítěmi dávalo československým řopíkům jejich jedinečný vzhled. Pro nepřítele se tyto objekty jevily jako pouhé pahorky, které nepředstavovaly žádné nebezpečí, a když zjistil, co jsou vlastně tyto pahorky zač, bylo už pro něj pozdě.

Vstup do objektu se nacházel v zadní části a byl chráněn dvojími dveřmi. První mřížové dveře se nacházely v zadní zdi a byly zabezpečeny záklapným zámkem. Otvíraly se dovnitř do obdélníkové chodby. Druhé dveře, které byly odolné vůči explozím, se nacházely na konci této chodby buď na levé, nebo na pravé straně pod úhlem 90 stupňů od těch prvních. Tyto dveře se pak také otvíraly směrem dovnitř.³⁹ Tento systém dvojíých dveří byl chráněn dvěma prvky aktivní obrany. Naproti prvním dveřím se nacházela střílna s kulometem podobným tomu, jaký byl ve střílnách. Tento kulomet tak pokrýval užší prostor za bunkrem a chodbu, která spojovala první a druhé dveře. Druhým obranným prvkem byla díra neboli skluzavka pro granát, která se

³⁷ Tamtéž, s. 46.

³⁸ GREGAR, s. 64.

³⁹ Tamtéž s. 68.

nacházela vedle prvních dveří. Tato skluzavka byla pod mírným sklonem a obránce tak mohl z vnitřních prostorů objektu bezpečně strčit granát do této skluzavky. Ten pak vypadl na vnější straně řopíku nedaleko dveří, kde měl zneškodnit případné nepřátele, kteří by se snažili dostat dovnitř. Skluzavka byla také zevnitř opatřena mříží, aby útočník nemohl zasunout granát zpět dovnitř.⁴⁰ Tyto dva prvky měly tedy zaručit, že i pokud se nepřítel dostane skrze palebnou linii, stále nebude schopen se dostat dovnitř řopíku.

Za těmito dvojitými dveřmi se potom nacházela místnost, která tvořila hlavní vnitřní část objektu. Posádka v ní měla zázemí, potřebné vybavení a také se tam skladovala munice. Z této místnosti také byly obsluhovány střílky. Tyto střílky nejčastěji pro kulomet byly tvořeny ocelolitinovým rámem, který spojoval lafetu⁴¹ se stěnou objektu. Stupňovitá vnější stěna tohoto rámu pak měla zabránit tomu, aby se dovnitř objektu dostaly střely, které mířily na otvor, jímž byla vysunuta hlaveň kulometu. Tento otvor však stále musel mít minimální rozměr, který zaručoval míření zbraně. Tento rám o váze 180 kilogramů a tloušťce 20 milimetrů se nacházel přibližně ve výšce 65 centimetrů od venkovního terénu a 130 centimetrů od podlahy objektu.⁴² Tyto střílky tak měly odolat nejenom kulkám, ale i menším explozím ručních výbušnin. O kvalitě a odolnosti těchto střílen vypovídá například i tato zpráva od německého zvěda, který pracoval ve Vítkovických železárnách: „*Střílky jsou odlévány v elektrických pecích. Po vyčištění jsou pórovitá místa uzavřena a střílky dále podstoupí další tepelné zpracování spočívající v tom, že se po 60 kusech ohřívají v peci na 890 °C. Poté jsou z pece vyjmuty a nechají se na vzduchu vychladnout. Vnější a vnitřní opracování odlitků následuje ve strojních závodech. Pokud se při tomto opracování objeví další problémy s litinou, provede strojírna znova čištění a zavaření a dodatečně ohřátí na 650 °C.*“⁴³ Výše zmiňované strojní zpracování se pak provádělo v závodech, které se specializovaly na zbrojní výrobu jako Škodovy závody nebo Zbrojovka Brno.

Osazení těchto střílen se v průběhu výstavby značně měnilo. Od prvotních plánů vyzbrojení, které byly poměrně velkolepé, se začalo brzy po konfrontaci s realitou ustupovat, protože Československo nemělo dostatek financí ani času, aby tyto plány

⁴⁰ Tamtéž, s. 101.

⁴¹ Lafeta je zařízení, které slouží k upevnění pozice zbraně. V kontextu vybavení pevností se pak specificky jedná o zařízení, které slouží k instalaci zbraní do střílen.

⁴² SVOBODA, Tomáš, LAKOSIL, Jan, ČERMÁK, Ladislav, *Velká kniha o malých bunkrech: československé lehké opevnění 1936–1938*, Praha 2011, s. 189.

⁴³ Tamtéž, s. 192.

provedlo. Podle původních plánů měly být řopíky osazeny zejména zbraněmi, které byly ve výzbroji polní armády. To byly lehké kulometry vzoru 24 a dále pak těžké kulometry vzoru 24 a později 37. Tyto těžké kulometry novějšího typu pak mohly být osazeny v provedení „dvojče“. V pozdějších letech výstavby se plánovalo rozšíření výzbroje o kulometnou pistoli vzoru 38 a o protitankovou pušku. K tomu však nikdy nedošlo. Dále nikdy nezrealizovaným projektem pak byly plány na speciální typ lehkého opevnění, v kterém by mohl být umístěn čtyřcentimetrový kanón vzoru 36, popřípadě pětcentimetrový minomet.⁴⁴ Při mobilizaci v září 1938 byla však naprostá většina řopíků osazena pouze lehkými kulometry. Těžkých kulometů bylo osazeno výrazně méně a mnoho již vybetonovaných objektů stále čekalo na instalaci zbraní. Samozřejmě bylo také zapotřebí tyto zbraně něčím zásobovat. Předpokládalo se, že střety, při kterých by byla posádka naprosto odříznuta od okolního světa, mohly trvat hodiny nebo i dny, proto se v každém bunkru mělo nacházet 12 000 nábojů pro kulomet, truhlík granátů a deset nábojů do světlice. Situace v září 1938 byla poněkud jiná. Nábojů pro kulomet bylo v pevnostech okolo 5 000 a granátů podle toho, kolik jich člověk měl zrovna u sebe, což bylo asi tři na jednoho člena posádky.⁴⁵

Fungování těchto objektů však nemohly zaručit pouze zbraně a munice. V řopících se proto nacházelo velké množství dalšího vybavení. Asi tím nejdůležitějším byl ventilátor, který se staral o větrání objektu. Ten se obsluhoval ručně a obsahoval protichemický filtr. Díky němu pak byl zajištěn přísun čerstvého vzduchu do objektu. Další funkcí bylo to, že měl v objektu vzniknout přetlak a díky tomu se do něj neměly dostat bojové plyny zvenku a zároveň zplodiny, které vznikaly při střelbě, měly být vytlačeny z bunkru ven. Dalším zařízením, které bylo používáno při aktivní obraně bunkru, byly jeden nebo dva periskopy. Ty byly zabudovány do stropu objektu a sloužily k zaměření nepřítele, protože přesné zaměření nepřítele přes miniaturní otvor ve střílnách bylo v podstatě neproveditelné.

V každém objektu se dále měly nacházet další předměty pro potřeby posádky, ať už pro boj, nebo každodenní potřebu. Co se týče zdravotního a ochranného vybavení, tak se mělo v každém řopíku nacházet dostatek plynových masek vzoru 35 pro každého člena posádky, práškový detektor chemikálií, dva páry gumových rukavic, tři páry gumových bot, půl kilogramu mýdla, jedno balení masti proti yperitu, dvě balení vaty,

⁴⁴ KARLICKÝ, Vladimír, *Zbraně na obranu republiky*, Náchod 1982, s. 21.

⁴⁵ HÁK, s. 87.

která sloužila k ucpání uší při střelbě, a obvazy.⁴⁶ Dále se zde nacházely standardní předměty jako sekýra, lopata, krumpáč, koště a pila. Pro komunikaci s velitelstvím pak sloužila signalizační souprava a přijímací radiostanice. K tomu, aby se mohla posádka stravovat, se v bunkru nacházela 15 litrová konvice s pitnou vodou, varnička, 40 parafinových podpalovačů, dva litry petroleje, svíčky a dávky potravin. Ty se lišily podle toho, kolik členů měla posádka, a podle toho kde se objekt nacházel, protože u některých hůře dostupných bylo riziko, že mohou zůstat odříznuté delší dobu. Příprava jídla a další činnosti jako údržba vybavení pak mohly být prováděny na dřevěném stolku.

Těchto řopíků bylo od začátku jejich výstavby v březnu 1937 až do října 1938, kdy se skončilo s jejich výstavbou, vybetonováno 9 089.⁴⁷ I když byly tyto objekty po technické stránce značně vyspělé a díky svým obraným prvkům jen těžko zničitelné, samy by nebyly schopny zastavit postupujícího nepřítele především kvůli nedostatku palebné síly, a to hlavně té přímé. Proto tyto úseky lehkého opevnění měly být bráněny ve spolupráci s pěchotou a dělostřelectvem.

3.4 Posádka a její výcvik

Samozřejmě tím nejdůležitějším prvkem lehkého opevnění byli jeho obránci, tedy posádka objektu. Posádku těchto řopíků mělo tvořit čtyři až sedm mužů podle počtu střílen. Naprostou většinu objektů lehkého opevnění však tvořily ty se dvěma střílnami. Pro jejich obsluhu byla zapotřebí posádka právě sedmičlenná v následujícím složení: Velitel objektu a jeho zástupce, kteří obsluhovali periskopy a s jejich pomocí dirigovali palbu, dva střelci, kteří obsluhovali střílny, dva nabíječi, kteří vyměňovali zásobníky u kulometů, vhazovali granáty do skluzavek a také se starali o vchodovou střílnu. Posledním členem posádky pak byla spojka, která se starala o zásobování, o spojení s velitelstvím a ostatními objekty pomocí radiostanice a během bojů obsluhovala ventilátory.⁴⁸ Tato posádka však nebyla v bunkrech trvale umístěna a byla do nich pouze povolána v případě nebezpečí. V době klidu byly objekty pouze střeženy hlídkováním a pouze v těch nejdůležitějších lokalitách byla trvale nasazena poplachová posádka, která byla tvořena pouze čtyřmi muži a mohla se okamžitě zapojit do obrany.

⁴⁶ SVOBODA, LAKOSIL, ČERMÁK, s. 227–228.

⁴⁷ SVITÁK, s. 6.

⁴⁸ ARON, s. 50.

Problémem však bylo to, že tento typ opevnění byl něčím naprosto novým a žádná skupina armády neměla s bojem v těchto pevnostech žádné zkušenosti ani k nim nebyla vycvičena. Členové nově vznikajících strážních praporů tak museli být vycvičeni v úplně novém typu boje. V prvních letech výstavby však nebyly vydány žádné směrnice pro výcvik ani boj v lehkém opevnění. Poprvé, kdy došlo aspoň k určitému způsobu ucelení výcviku nově vznikajících jednotek, bylo 24. prosince 1936, kdy velitelství II. sboru vydalo nařízení, v kterém stálo následující: „*Aby mohlo býti mužstvo řádně vycvičeno v manipulaci s ručními zbraněmi v objektech stálého polního opevnění a připravilo se tak pro výcvik v ostré střelbě ze cvičných stanovišť ve výcvikových táborech, pořídí si každý prapor dřevěnou rozebírací, přenosnou kostru jednoho stanoviště.*“⁴⁹ Tyto přenosné makety postavené ze dřeva svojí velikostí odpovídaly skutečným objektům lehkého opevnění a mohly do nich být nainstalovány skutečné zbraně a vybavení. To mělo posloužit aspoň k částečné připravenosti posádek na skutečný boj. Když však na začátku května 1938 začala rozvědka informovat o pohybu německých vojsk směrem k Československu, bylo 21. května 1938 uspořádáno speciální vojenské cvičení,⁵⁰ při kterém bylo povoláno na 170 000 vojáků, kteří byli následně vysláni na hranice.⁵¹ Posádky si tak poprvé mohly vyzkoušet, jak by vypadala mobilizace do pevností a jejich následná obsluha. I když během této krize nakonec k bojům nedošlo, tak zjistilo se, že posádky opevnění nejsou na boje zcela připravené, a proto vydal hlavní štáb v létě téhož roku pokyny pro boj v lehkém opevnění, podle kterých byly posádky cvičeny. Tyto pokyny, které měly posádku připravit na boj v jakémkoliv počasí, v jakoukoliv denní dobu, za jakékoliv situace a naučit ji spolupráci, vypadaly následovně:

A. Průpravný výcvik

a) Taktický

1. Velení podle periskopů
2. Palba na cíl podle povelu v číslech nebo vztažných bodech
3. Obsluha periskopů, kulometů a větráků
4. Střelecká průprava, střelba cvičným střelivem
5. Střelba při zamlženém terénu a v noci

⁴⁹ SVITÁK, s. 19.

⁵⁰ Názory politických stran na tuto situaci se značně rozcházely, a tak byl místo plnohodnotné mobilizace zvolen kompromis vojenského cvičení.

⁵¹ BENEŠ, Edvard, *Paměti*, Praha 2007, s. 209.

6. Pobyt v zaplňovaném prostoru objektů
7. Zaujímání bojových stanovišť obsluhou osádky objektů
8. Výcvik v plnění úlohy velitele, střelce, pozorovatele lehkého objektu ve dne i v noci

b) *Materiální*

1. Umístění zbraní a potravin v lehkém objektu – ukládání materiálu v LO vůbec
2. Výcvik v přípravě stravy v lehkém objektu
3. Výcvik v ošetřování raněných členů osádky při nemožnosti odsunu

B. Vedení boje

1. Chování osádky, je-li sousední objekt umlčen
2. Chování osádky, pronikne-li větší část nepřítele
3. Chování osádky, pokusí-li se nepřítel proniknout do objektu
4. Znovudobytí ztracených objektů
5. Náhrada poškozených, zničených zbraní a obsluhy
6. Činnost posádky při obklíčení
7. Činnost posádky při střelbě (tanku s kulometem nebo dělem) na střílku a při ucpání střílen
8. Činnost osádky při ohni apod.

C. Příprava pro boj (velení, rozvrh palby a zajištění)

1. Rozvrh palby (návrh vztažných bodů a vzdáleností)
2. Střežení překážek před lehkým objektem
3. Spojení mezi lehkými objekty a k velitelství
4. Cirkulace mezi lehkými objekty – vybudování spojovacích zákopů
5. Zajištění střelby pro noc, mlhu apod.⁵²

Další dokumenty, které sloužily k přípravě vojáků k boji v objektech lehkého opevnění, byla takzvaná desatera. Tyto jednoduché, stručné a výstižné pokyny obsahovaly všechny důležité informace pro zajištění chodu objektu. Byly určeny hlavně pro jednotlivce nebo skupiny, jež neprošli výcvikem boje v lehkém opevnění a ani nebyli k jeho obsluze primárně určeni, ale z různých důvodů se v něm ocitli. Specifická desatera byla vydávána pro velitele čety, velitele roty a velitele praporu. Tím

⁵² SVOBODA, LAKOSIL, ČERMÁK, s. 244–245.

nejrozšířenějším a pro tuto práci nejpodstatnějším desaterem však bylo Desatero pro velitele objektu lehkého opevnění, které vypadalo následovně:

- 1) Nepřetržité pozorování, získávání zpráv a jejich rychlé dodávání představenému Tě uchrání před překvapením.
Noc, mlha, déšť umožňují překvapení – proto vysuň pozorovatele na vhodná místa před objekt.
Zamez přiblížení nepovolaných osob k objektu, ať jsou jakékoliv hodnosti – pokud nemají písemné povolení.
Podezřelé zadrž a odevzdej veliteli čety.
- 2) Nejdůležitější zbraní jsou tvé kulometry – měj je proto připraveny k palbě v každé době. Musíš znát přesné vzdálenosti k nejdůležitějším bodům terénu a šířku palebného vějíře. Palbu zahaj včas, jakmile se objeví vhodný cíl. Měj na paměti, že hájíš souseda palbou a on se Ti stejně odmění. Miř přesně a kontroluj účinky palby – ušetříš střelivo. Kontroluj denně zajištění paleb pro noc, mlhu a dým. Kulometry ošetřuj a konzervuj, aby v kritické chvíli Tvou vinou nesehaly.
- 3) Postarej se, aby všichni Tvoji podřízení uměli zacházet se všemi zbraněmi a zařízeními, a to přesně a rychle.
Rozděl svým podřízeným úlohy a pouč je o jejich povinnostech. Seznamte se všichni důkladně s okolím krytu, aby každý se mohl i v noci s jistotou pohybovat mimo objekt.
Udržuj kázeň a vojenské vystupování. Netrp podřízeným, aby se potulovali kolem objektu.
- 4) Pamatuj na úpravu terénu! – Není-li povoleno provádět zemní práce – připrav si jejich rozvrh, abys mohl ihned začít s prováděním. Uprav si terén v předpolí, pamatuj na výstřel a výhled. – Udržuj překážky.
Maskuj svůj objekt dokonale – překvapíš nepřítele. Maskování udržuj a stále kontroluj. Odstraň nápadné předměty z okolí krytu.
Polních škod se vyvaruj.
- 5) Udržuj překážky proti útočné vzbě. Neboj se tanků, i když proniknou mezi objekty – Tvůj houževnatý odpor umožní zálohám, aby je vypudily.
Cvič sebe i osádku v používání plynové masky po delší dobu. Masky udržuj v pořádku a pohotovosti.

- 6) V objektu prodlíš delší dobu. – Pamatuj, abys udržel své mužstvo svěží a odolné. Dopřej mu – není-li nepřítel v dotyku – odpočinku v blízkosti krytu. Rozvrhni službu v krytu tak, aby pohotovost netrpěla. Udržuj mezi svěřeným Ti mužstvem dobry duch a kamarádství.
Dbej na přesné plnění povinností a předcházej všem dobrým příkladem.
- 7) Udržuj styk se sousedy a s velitelem čety. Sousedům oznam své možnosti paleb a žádej od nich jejich možnost vzájemné pomoci.
Smluvené znamení musí znáti všichni tvoji podřízení. Dodržuj vojenské tajemství – s nikým kromě představených nehovoř o zařízení objektů a o svých úkolech.
Upozorni na to své podřízené.
- 8) Udržuj v objektu pořádek, využij účelně každého místa. Dbej čistoty v objektu a v jeho okolí a věnuj pozornost čistotě těla.
Prohlídni často všechna zařízení v objektu (střílny, větrák, periskop atd.) – zda dobře fungují a závady odstraň. Poříd' si záznam o materiálu.
- 9) Starej se o zásobování!
Dbej, abys měl teplou stravu – učiň opatření pro ohřátí jídla, aniž bys ohněm ohrozil okolí objektu nebo se prozradil.
Dohlížej často na záložní dávku, aby nebyla předčasně spotřebována. Je určena jako železná zásoba pro boj, kdy není možné jiné zásobování.
Nezapomeň na zásobování střelivem – hlas dvakrát denně veliteli čety počet střeliva. Vystřílí-li kulomet polovinu střeliva, hlas to ihned.
Střelivo řádně označuj a měj je dále pohotově připraveno k nabíjení nábojových pásů a zásobníků.
Neplýtvej střelivem!
- 10) Měj důvěru ve svůj objekt, své zbraně a sebe.
Objekt Tě chrání proti všem nepřátelským palbám i dělostřeleckým.
Za žádných okolností nemysli na ústup – neboj se obklíčení – Tvůj představený o Tobě ví a pošle Ti pomoc.
Učiniš-li všechny přípravy a zahájíš-li včas palbu, zastavíš nepřítele a splníš svůj úkol.

Na Tvé bdělosti závisí bezpečnost vojsk a občanstva. Každá chyba, opomenutí a pohodlí může mít za následek ztrátu životů Tvých kamarádů.⁵³

Z tohoto dokumentu, který měl být vyvěšen ve všech řopících, jsou dobře patrné dvě věci. To, jak probíhaly dny posádky opevnění a jakým problémům a povinnostem její členové čelili. Ale také je zřejmé, jaká byla taktika boje, která se především soustředila na moment překvapení, tím pádem na kamufláž a na spolupráci jednotlivých objektů na linii mezi sebou, ale i s týlem.

Poslední problém, s kterým se posádka pevnůstek lehkého opevnění potýkala, byla jejich kontrola a správa v době míru. Řopíky musely být pravidelně kontrolovány, jestli jsou v bojeschopném stavu, jestli nebyly nějak poškozeny nebo zda se do nich někdo nevloupal. Přímo v objektech ale vojáci přechkávat týdny nebo i měsíce nemohli a alternativy jako kasárny nebo různá ubytovací zařízení se nacházely příliš daleko od linie. Musely být tedy vystavěny naprosto nové objekty, v kterých mohli být vojáci ubytováni a které se nacházely v pohotovostní blízkosti bunkrů. Takovými zařízeními se stala stanoviště strážních oddílů známá též jako „chaty“. Tyto chaty byly stavěny z různých materiálů od dřeva až po železobeton a v některých případech byly využity již existující vhodné budovy, které se nacházely v blízkosti řopíků a po menších stavebních úpravách splňovaly všechny potřeby. Dokázaly pojmout různý počet mužstva od nejmenších s 15 lůžky až po ty největší se 140. Většinou přízemní chaty se sklepem byly vybaveny umývárnou, strážnicí, kuchyní, ložnicí a místností pro důstojníky.⁵⁴ Takto byl vyřešen problém ubytování mužstva a navíc se zlepšilo i zásobování, protože v chatách mohly být skladovány ve větším množství předměty, které byly zapotřebí v pevnostech, jako munice, potraviny, ženijní materiál nebo zdravotnický materiál.

3.6 Překážky

Důležitou součástí, která doplňovala tyto linie lehkého opevnění, byly různé překážky. Počet typů překážek, které československá armáda pro obranu využívala, byl opravdu velký. Od rozsocháčů a minových polí přes zákopy a silniční blokády až po kulometná hnízda. Tyto překážky byly rozmístěny po celé délce obranné linie, jelikož tvořily její

⁵³ SVITÁK, s. 58–59.

⁵⁴ SVOBODA, LAKOSIL, ČERMÁK, s. 231.

důležitou součást, a to v počtu několika desítek tisíc. Jejich úkolem bylo zpomalit útočníka a usměrnit ho do oblastí, kde mohl být ostřelován z objektů opevnění, artilerií a posléze napaden pěchotou a zničen. Tyto překážky také chránily bunkry před tanky, kterým ztěžovali přímý útok na ně. V mnohých lokalitách byly také konstruovány pouze samostatně bez jakýchkoliv dalších objektů, například v těch nejneprostupnějších částech Krkonoš a na místech, kde se nepočítalo s nepřátelským útokem. Ale byly tu i dvě lokality, kde byly vystaveny pouze překážky i přesto, že zde bylo velké nebezpečí vniknutí protivníka. Šlo o asi padesátikiletrovou oblast severně od Bratislavy, kde nebezpečí útoku vzrostlo po anšlusu Rakouska, a poté asi o 100 kilometrů dlouhou linii na hranicích s Bavorskem na jihozápadě Čech.⁵⁵ Tato dvě místa byla nejslabším článkem lehkého opevnění.

Překážky byly rozděleny na protitankové a protipěchotní. V hornatých oblastech, v mokřinách a v lesích, respektive v těch oblastech, které byly pro tanky jen velice těžko průjezdné, byly nainstalovány překážky protipěchotní. Naopak v oblastech, kde se mohly tanky lehce pohybovat, byly vystavěny překážky protitankové.⁵⁶ Nejčastěji používaným typem protipěchotní překážky byla trojřadá drátěná překážka. Ta byla tvořena, jak už z názvu vyplývá, třemi řadami železných tyčí zalitých v betonu, na jejichž konci se nacházela oka. Skrze ně byl poté natažen ostnatý drát a tak vznikl souvislý nepřerušovaný pás překážek. Pokud přece jenom v nějakém místě musela být tato linie přerušena, ať už kvůli komunikaci, průchodu pro posádku objektů, nebo z jiného důvodu, byly zde připraveny přenosné překážky jako španělští jezdcí⁵⁷ nebo branka, kterými mohla být mezera okamžitě zahrazena.⁵⁸ Nejznámější protitankovou překážkou je již zmiňovaný rozsocháč, dnes známý spíše jako ježek. Ten byl nejdříve v roce 1936 budován jako železobetonový jehlan, ale jeho odolnost byla poměrně malá. Proto byl později nahrazen novým typem. Tento typ se skládal ze tří ocelových rovnoramenných úhelníků spojených k sobě do tvaru připomínajícího ježka nebo hvězdičky o váze 250 kilogramů.⁵⁹ V případě potřeby mohl být omotán ostnatým drátem. Tyto linie rozsocháčů se často táhly paralelně s řadou ocelových sloupků zapuštěných do země a protitankovým příkopem. Takováto kombinace překážek byla pro tank jen

⁵⁵ FRANČIK, Josef, BEDNÁR, Vladimír, GREGAR, Oldřich, JENČIK, Milan, *Plzeňská čára: československé opevnění v západních Čechách*, Dvůr Králové nad Labem 2019, s. 27.

⁵⁶ MACOUN, s. 39.

⁵⁷ Tato překážka byla složena ze tří železných nebo dřevěných rovnoběžných křížů, které byly spojeny tyčí a hustě propleteny ostnatým drátem.

⁵⁸ DUBÁNEK, FIC, LAKOSIL, s. 38.

⁵⁹ ARON, s. 144.

těžko proniknutelná. Bohužel armáda se prioritně soustředila na budování lehkých a těžkých objektů opevnění, a proto se takto kompletní linie protitankových překážek nacházely jenom málokde.

Speciálním typem překážek pak byla takzvaná zvláštní zařízení na komunikacích. Ta byla na důležitých hraničních přechodech, u vojenských nebo správních budov a v místech, kde se předpokládal útok nepřítele. Jejich úkolem bylo zabránit přesouvání nepřátelských kolon po československých silnicích a chránit příjezdové cesty k důležitým budovám jako velitelstvím, celnicím a vojenským ubikacím. Pokud pomineme tradiční způsob zahrazování komunikací jako závorý nebo umístění různých přenosných překážek na silnici, existovaly dva typy speciálně určených překážek.

Tím prvním byl zátaras tvořený několika betonovými zdi. Tyto zdi zabíraly polovinu komunikace a byly střídavě umístěovány na pravou a levou stranu silnice v intervalu sedmi a půl metru v úseku dlouhém 50 metrů.⁶⁰ To nutilo blížící se vozidla zpomalit a kličkovat podle tohoto modelu. Ten pak byl zakončen železnou závorou. Betonové zdi byly jeden a půl metru vysoké, metr byla jejich tloušťka a jejich šířka se pak odvíjela podle potřeb dané komunikace. Dále se v nich nacházely otvory pro hlavně pušek, z kterých mohla posádka vést palbu. Po stranách těchto úseků se pak nacházel ostnatý drát, příkopy a další překážky, které měly zabránit vozidlům v objetí komunikace.

Na cestách, které mohly být permanentně uzavřené, se pak používaly kolejnicové uzávěry. Tento typ překážky byl tvořen jednou či dvěma a někdy i třemi řadami kolejnic standardně používaných Československými státními drahami. Ty byly zalité do betonového prahu s rozestupem tři čtvrtě metru a dosahovaly výšky jednoho a čtvrt metru. Pokud se jednalo o překážku s třemi řadami, prostřední řada byla ve výšce pouze 80 centimetrů a kolejnice byly rozmístěny v šachovnicovém tvaru. Jednotlivé řady od sebe pak byly vzdálené jeden metr.⁶¹ Díky tomuto pak byla komunikace naprosto uzavřena pro vozidla, ale zároveň zůstala průchozí pro pěší. V případě nutnosti však mohl být mezi kolejnicemi natažen ostnatý drát, a cesta tak byla přehrazena i chodcům.

⁶⁰ BENEŠ, Jaroslav a kol., *Zvláštní zařízení na komunikacích v letech 1936–1938*, Dvůr Králové nad Labem 2009, s. 8.

⁶¹ Tamtéž, s. 81.

3.7 Dobývání objektů lehkého opevnění

Československé lehké opevnění by při svém úplném dokončení, ke kterému bohužel nikdy nedošlo, bylo jedním z nejsilnějších v celé Evropě. To ale samozřejmě neznamená, že by se nedalo dobýt, protože jako cokoliv jiného i lehké opevnění československého státu mělo své nedostatky. Tou asi největší slabinou by byl možný útok nepřátelského letectva. Běžné bombardování by nebylo velmi účinné a to kvůli malé velikosti jednotlivých objektů, které by bylo s nízkou přesností tohoto typu bombardování těžké zasáhnout. Tento problém však řešily mnohem přesnější střemhlavé bombardéry, kterých mělo Německo ve své výzbroji několik, a proti kterým se řopíky neměly jak bránit.⁶² Bomby těchto bombardérů by pak zasahovaly cíl s mnohem větší přesností a jejich zásahy by vyřadily objekty z provozu ať už částečně, nebo úplně.

Lehké opevnění by však teoreticky mohlo být dobyto i bez letecké pomoci. Jak by k tomu mohlo dojít, se československé armádní velení dozvědělo v červnu 1938, kdy zpravodajská služba získala od Paula Thümmela evidovaného jako agenta A-54 Služební předpis německého pozemního vojska označovaný jako HDvg 124.⁶³ V tomto předpisu se nacházely všechny informace, které německý *Abwehr* získal o československém opevnění, a německé plány na jeho dobývání. Operační oddělení hlavního štábu tyto poznatky zpracovalo, přeložilo do češtiny a rozeslalo je na zemská velitelství, která je měla distribuovat dále mezi jednotlivé velitele. V první části tohoto dokumentu s podtitulem *Nedostatky našeho opevnění, jichž by mohl útočník využít*, jsou shrnuty ty největší slabiny:

1) Neúplné dostavění neb vyzbrojení opevněných čar anebo příliš strnulý rozvrh palby nedoplněný připravenými palbami z mezer, který dává jen mělkou palebnou přehradu, mohl by lákat útočníka, aby se snažil na těchto místech vyřadit z činnosti skupinu několika objektů a vytvořil si tak mezeru pro proniknutí opevněnou čarou a možnost útočit na ostatní objekty zezadu.

⁶² MACOUN, Jiří, *Československé pevnosti*, Brno 2005, s. 55.

⁶³ KOKOŠKA, Jaroslav, *Spor o agenta A 54: Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*, Praha 1994, s. 42.

2) Nedostatečné zastírání a hlavně bílé svítící zdivo nově postavených objektů, respektive u objektů starších zdivo, které se objeví po odstranění masek, umožňují útočníku dobrou orientaci za nočních útoků nebo přepadů.

3) Nedostatečná bdělost obránců neb nedostatečně organizovaná pozorovací služba hlavně za noci může usnadnit útočníkům přepad jednoho nebo více objektů, hlavně ve zvlněném neb prorostlém terénu.

Všechny tyto nevýhody se jen zvýší, jestliže před opevněním nebudou ještě vystavěny překážky.⁶⁴

Dále bylo v tomto dokumentu popsáno, jak přesně měly pěší prapory německé armády při útoku postupovat. Útočníci měli být vyzbrojeni dýmovými svíčkami, benzínovými lahvemi, ručními granáty, kulometem, nůžkami na drát, zahrazovacími prostředky. Útok takto vyzbrojené jednotky na linii lehkého opevnění měl poté vypadat následovně: *„Zamlžení a předsunutí mlhy. Pod záštitou umělé mlhy propracování /postup/ až ku drátěným překážkám a zdolání těchto. Ukončení zamlžení – jakmile výhled dovolí, vrh benzínových lahví proti střílnám. Zapálení benzínu ručními granáty. Pokud benzín hoří, vznikne bezprostředně před střílnami silná hustá clona dýmu, která zamezí posádce výhled, aniž by tím byli úderníci připraveni o výhled k přískoku. Mezi tím: Přískok ku a na objekt, získání mrtvých prostorů po stranách střílen. Současně vybudování ochrany palbou směrem k nepříteli a do stran. Vyčištění vstupního zákopu, zaházení střílen zemí anebo jejich zahrazení pytlí s pískem, zabarikádování dveří.“*⁶⁵ Jak je patrné, tento postup neměl za cíl zničit objekt, ale pouze ho vyřadit z boje tím, že bude znemožněno použití střílen. Aby bylo dosaženo zničení objektu, bylo zapotřebí útoku pěšího praporu zesíleného ženisty a podpůrné dělostřelecké palby. Ženisté by kromě již zmíněného vybavení měli k dispozici ještě třaskavou municí, nálože a granáty na tyči. Útok takto vyzbrojené jednotky měl potom vypadat následovně: *„Zamlžovací střelba dělostřelectva a zamlžovacího oddílu proti objektu, jehož má být dobyt, a proti objektům sousedním. Mezi tím propracování /postup/ úderníků ku překážce. Pokračování v dělostřelecké palbě zamlžovací a zamlžovacích oddílů pouze proti sousedním stanovištím, vlastní zamlžování úderníků, ochrana kulometnou palbou do boku. Mezi tím: Zdolání drátěných překážek vytvořením uliček granáty na tyči. Přískok z obou boků v řídké mlze, vzniklé hozením několika dýmových svíček přes střílny ku a na*

⁶⁴ SVITÁK, s. 84.

⁶⁵ Tamtéž, s. 87–88.

objekt a do mrtvých prostorů střílen. Ochrana palbou směrem k nepříteli. Sousední stanoviště jsou dělostřelectvem a zamlžovacím oddílem udržována dále v mlze /dýmu/. Zahrazení střílen, zavedení výbušných náloží do střílen, děr anebo zbraní.“⁶⁶

Z těchto informací, které Německo během let nastřádalo, jasně vyplývá, že československé lehké opevnění mělo svoje slabiny i v přímém boji a ne pouze při bombardování nebo ostřelování. Tou největší bylo samozřejmě to, že mnoho objektů ještě nebylo vystavěných a na mnohých z těch, které už vystavené byly, chyběla výzbroj. Ale i útok na plně vyzbrojené pozice mohl být úspěšný, a to hlavně díky kouřové cloně a mrtvým bodům objektu. Když se pak útočníci ocitli až u objektu, ani nebylo potřeba ho zničit nebo zneškodnit jeho posádku. Pouze stačilo zakrýt střílny a bunkr byl vyřazen z boje. To pak vytvořilo mezeru v obranné linii, skrze kterou mohli útočníci pronikat dále do týlu a útočit na přilehlé objekty. Ale i se všemi těmito nedostatky se dá předpokládat, že by se přímé prolomení linie československého lehkého opevnění ukázalo jako velmi náročné.

⁶⁶ Tamtéž, s. 88–89.

4 Těžké opevnění

4.1 Koncepce výstavby těžkého opevnění

Objekty těžkého opevnění, které byly souhrnně označovány jako sruby, zkonstruované v druhé polovině třicátých let 20. století byly tou nejimpozantnější částí československého systému opevnění. Byly budovány buď samostatně, nebo ve skupinách propojených podzemními prostorami, kdy pak tvořily dělostřelecké tvrže. Na výstavbu těchto objektů bylo zapotřebí velké množství materiálu, vybavení a času, a proto byly budovány pouze v těch nejdůležitějších místech pro obranu republiky, jako byla Polabská nížina, Moravská brána nebo předmostí Bratislavy. Celkem pak bylo vybudováno asi 251 srubů v Čechách a 11 na Slovensku. V porovnání s Husárkovým programem z podzimu 1937, podle kterého mělo být vystavěno 1 014 těchto srubů, je však tento počet pro obranu státu velmi nedostačující.⁶⁷ Tyto pevnosti samozřejmě nemohly existovat samostatně, a proto byly zakomponované do linií s již zmíněným lehkým opevněním a s překážkami. Ty nejenom že posílily danou oblast, ale zároveň sloužily jako dodatečná obrana pro objekty těžkého opevnění.

Ve většině případů byly sruby podle taktického programu opevňování stavěny v přední linii opevnění, a to z jednoho prostého důvodu. Československé armádní špičky se domnívaly, že pokud nepřátelské jednotky narazí nejdříve na těžké opevnění, které jim způsobí mnohem větší ztráty než opevnění lehké, odradí je to od opakovaných útoků v této oblasti. Popřípadě pokud by došlo k průlomu, útočníci měli být oslabeni natolik, že si s nimi měla zadní linie lehkého opevnění snadněji poradit. Další výhoda spočívala v tom, že takto stavěné linie opevnění se na první pohled mohly jevit mnohem silnější, než tomu bylo ve skutečnosti. To bylo opakem francouzské teorie. Podle francouzské taktiky, která byla aplikována na Maginotově linii, se měli útočníci nejdříve setkat s linií lehkého opevnění, po jehož překonání by byli značně oslabeni pro druhou linii těžkých pevností, která je měla zničit.⁶⁸ Nedá se však jasně říci, že jedna taktika by byla lepší než ta druhá. Spíše jde na tomto příkladu jasně vidět již zmiňovaný rozdílný účel obou opevnění. Československé opevnění mělo útočníka odradit od útoku nebo ho co nejdéle zdržet a pro tento účel bylo umístění těžkých objektů v první linii

⁶⁷ STEHLÍK, Eduard, *Organizace výstavby čs. těžkého opevnění v druhé polovině 30. let*, s. 78.

⁶⁸ STEHLÍK, Eduard, *Francie a opevňování Československa ve třicátých letech*, s. 839.

výhodnější. Zatímco pro francouzský cíl, tedy úplnou porážku protivníka, bylo lepší umístit tyto objekty v zadních liniích.

4.2 Sruby

Sruby se dají dělit do několika skupin na základě různých kategorií. Podle jejich výzbroje například na sruby pěchotní, dělostřelecké nebo minometné, podle směru palby na jednostranné a oboustranné. Objekty, které pak byly součástí skupiny, se označují jako tvrzové.⁶⁹ Toto dělení však není oficiální, protože ŘOP ho nepoužívalo a ani nepoužívalo žádné jiné. Podle programu ŘOP byl každý srub stavěn unikátně, a to podle terénu a jeho funkce. Rozdělena však byla jejich odolnost. Ta se dělila na šest stupňů a dva typy. Prvním typem byly takzvané „Araby“. Byly tak nazývány, protože jejich odolnost byla odstupňována 1. a 2. stupněm, tedy se používaly arabské číslice. Byly méně odolné, měly omezenou výbavu a stavěly se od roku 1937, a to hlavně ve špatně přístupném terénu, anebo v méně důležitých místech. Novou variantou se pak staly sruby římského typu. Ty byly rozděleny do čtyř kategorií podle římských číslic I. až IV. Objekty 1., 2. stupně a I. kategorie mohly ustát palbu polního dělostřelectva do ráže 155 milimetrů. Sruby II. kategorie měly čelní stěnu o síle 225 centimetrů, strop 200 centimetrů a ostatní stěny 100 centimetrů. Mohly tak odolat dělostřelecké střelbě až do ráže 280 milimetrů. U III. kategorie byl strop posílen na 250 centimetrů a čelní stěna na 275 centimetrů. Poslední IV. kategorie měla strop o síle 350 centimetrů a měla tak odolat všem dosud známým typům dělostřeleckých zbraní.⁷⁰ Tento nejsilnější typ objektu se používal výhradně u dělostřeleckých tvrzí. Podobně jako u řopíků pak ještě přední stěna a strop byly zaházeny hlinou, což posílilo odolnost objektu a zároveň poskytlo lepší kamufláž. Zadní stěna pak dosahovala výšky mezi šesti a devíti metry.

Výstavba jednoho srubu zabrala přibližně devět až dvanáct měsíců. Před samotnou výstavbou ještě probíhalo plánování a průzkum terénu, což trvalo cca do tří měsíců. Tyto pevnosti měly většinou dvě patra s tím, že spodní patro bylo podzemí. V místech, kde toto nebylo možné kvůli spodní vodě, se pak stavěly sruby jednopatrové, které ovšem měly mnohem větší půdorys, aby kompenzovaly chybějící spodní patro. To se však dělo jen velmi výjimečně. Horní patro obsahovalo bojová a komunikační stanoviště. Uprostřed se nacházelo schodiště, které vedlo do spodního

⁶⁹ ARON, s. 68.

⁷⁰ DUBÁNEK, FIC, LAKOSIL, s. 26.

patra. To obsahovalo pokoje, toalety, umývárny, kuchyni, sklady a technické vybavení jako generátor nebo ventilaci.⁷¹ Stejně jako u řopíků ventilace měla protichemické filtry a zajišťovala přetlak, aby do objektu nevnikly bojové plyny a aby byly zplodiny vzniklé ze střelby vytlačeny ven. Jedním rozdílem bylo to, že tato ventilace byla poháněna elektřinou, a tedy nemusela být obsluhována ručně. Sklady pak měly mít dostatek zásob na to, aby se obránci v případě obklíčení mohli bránit týdny a u tvrzí až měsíce. Tvar srubu se v zásadě podobal vzhledu objektů lehkého opevnění, avšak byl mnohonásobně větší. Na vršku postranních betonových pilířů, které vystupovaly na stranách objektu, se pak nacházely pancéřové kopule. Ty by při čelním útoku na objekt byly tím jediným, co by útočník viděl. Za těmito pilíři se pak nacházely střílny, které byly chráněny převisem stropu a diamantovým příkopem. Tento dva až tři metry hluboký příkop o stejné šířce měl chránit střílny před zasypaním. Boční střílny tvořily hlavní palebnou překradu ve spolupráci s přilehlými objekty. V bočních zdech a v zadní zdi byly skluzavky pro granáty a vchod do objektu byl zabezpečen stejně jako u objektů lehkého opevnění s tím, že většinou byl ještě dodatečně chráněn dvěma střílnami v zadní obvodové zdi. Palba byla opět řízena pomocí periskopů. Každý srub pak měl být obsluhován posádkou o síle 30 až 35 mužů.

4.3 Výzbroj

Když v roce 1935 Československo plánovalo svůj první opevňovací program, jednou z nejdůležitějších otázek bylo, jakými zbraněmi budou nově vzniklé objekty osazeny. Díky své dlouhé tradici ve zbrojní výrobě sahající až do dob Rakousko-Uherska patřilo Československo v tomto oboru mezi naprostou evropskou elitu. Proto byly zamítnuty všechny plány na dovoz výzbroje z Francie nebo na nákup zahraničních licencí pro domácí výrobu. Využití výhradně domácích výrobců znamenalo značnou finanční i časovou náročnost, jelikož se s projektováním některých zbraní muselo začínat úplně od začátku a navíc kapacity tuzemské výroby byly omezené. Na druhou stranu to znamenalo posílení domácího hospodářství během právě probíhající velké hospodářské krize prostřednictvím zbrojního průmyslu. Ten se v roce 1934 dostal do konjunktury a setrval v ní až do mnichovských událostí na podzim roku 1938.⁷² Československo se

⁷¹ KAUFMANN, J. E., JURGA, Robert M., *Fortress Europe: European Fortification of WorldWar II*, Cambridge 2002, s. 247.

⁷² KUBŮ, Eduard, PÁTEK, Jaroslav, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000, s. 51.

také díky tuzemské výrobě nemuselo spoléhat na ostatní země a všechny opravy a úpravy zbraní, popřípadě výroba munice do nich mohla probíhat na domácí půdě, a tedy mnohem rychleji, než kdyby při těchto činnostech byla nutná spolupráce se zahraničím. Nejvýznamnějšími společnostmi, které se podílely na vyzbrojování opevnění, byly plzeňská Škodovka a Zbrojovka Brno.

Pevnostní výzbroj je možné dělit do několika skupin. Základní členění bylo na zbraně dělostřelecké a pěchotní. Pěchotní zbraně mohly být rovnou osazeny do střílen objektu bez jakýchkoliv úprav za pomoci lafetace. Byly to hlavně těžké kulometry vzoru 37. Dělostřelecké vybavení, které bylo běžně používáno polní armádou, však nebylo vhodné pro umístění v těchto objektech. Muselo tedy projít kasematovou úpravou. Jediný typ dělostřelecké zbraně, který stihl být ve srubech nainstalován, než došlo k odstoupení pohraničních oblastí Německu, byl čtyřcentimetrový kanón vzoru 36. Ten měl být později doplněn devíticentimetrovým kasematovým minometem. V těch nejsilněji vyzbrojených bunkrech se pak měla nacházet největší zbraň kasematového typu, a to deseticentimetrová houfnice vzoru 38.⁷³ Dále se výzbroj dala dělit podle účelu na hlavní a pomocnou. Hlavní zbraně tvořené kanóny a kulometry byly v naprosté většině případů nainstalovány v bočních střílnách srubů nebo v případě minometů pod nimi. Tyto zbraně měly vytvářet hlavní palebnou přehradu ve spolupráci se sousedními objekty. Zbraně pomocné měly vytvářet vedlejší palebné přehrady, které nejčastěji směřovaly přímo proti nepříteli, dále však také sloužily pro podporu hlavní palebné přehrady a k ochraně samotného objektu. Byly nainstalovány ve zvonech nebo zadních střílnách. Do této kategorie také spadaly granáty a osobní výzbroj posádky.⁷⁴ Poslední dělení už bylo lehce nastíněno, ale jedná se o kasematové zbraně pod betonem a o zbraně pod pancířem. Kasematové zbraně byly umístěny přímo ve zdech objektu, zatímco ty pod pancířem byly osazeny ve zvonech na vršku pevnosti.

Tyto ocelové zvony tvořily naprostou dominantu objektů československého těžkého opevnění a byly konstruovány ve dvou typech. Tím prvním byly zvony a kopule. Ty byly vyráběny v šesti typech podle třídy objektu, v kterém byly instalovány. Kvůli rozdílné tloušťce stropů se lišila i výška jednotlivých typů kopulí. Tloušťka stěn pak dosahovala od 15 centimetrů u „Arabů“ až po dvojnásobek v objektech IV. třídy odolnosti. Samozřejmě změny v tloušťce a výšce měly vliv na

⁷³ KARLICKÝ, s. 22.

⁷⁴ KUPKA, Vladimír a kol., *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2001, s. 297.

váhu, protože na ně muselo být použito odpovídající množství materiálu. Ty nejlehčí vážily 11 tun, zatímco ty nejtěžší dosahovaly téměř šestinásobku této váhy s 60 tunami.⁷⁵ Kopule pak byly napevno nainstalovány na postranní pilíře srubu. Každý srub měl mít aspoň jeden zvon, ale v naprosté většině případů byly osazeny dva. U dělostřeleckých objektů tvrzí pak mohly být i tři. Nejčastěji byly používány pěchotní zvony. Ty byly osazeny čtyřnásobně zvětšujícím periskopem a třemi až šesti střílnami, do kterých mohl být podle potřeby vsazen lehký kulomet za pomoci lafety. Jejich primárním úkolem bylo pozorování a řízení palby a do bojů se zapojily v případě, že došlo k bezprostřednímu ohrožení objektu. Zevnitř byly vybaveny kovovým žebříkem, odsáváním spodin, odpadní trubicí pro vystřelené náboje, výtahem pro municí, světlicí a sedadlem. V mnohem menším množství byly instalovány kulometné kopule, protože v nich byly napevno osazeny těžké kulometry vzoru 37, což bylo značně nákladné. Používaly se v případech, kdy výzbroj v kasematech nemohla plnit svoji funkci kvůli specifickému terénu. U Arabů byly používány kopule s jednou střílnou pro samostatný těžký kulomet. U objektů římského typu pak byly střílny dvě nebo jedna střílna pro kulometné dvojče.⁷⁶ Za zmínku stojí ještě dělostřelecké pozorovací zvony. Ty nebyly vyzbrojeny, ale sloužily k řízení palby tvrzového dělostřelectva. Za tímto účelem byly vybaveny desetinásobným periskopem a jedním až čtyřmi pozorovacími průzory chráněnými neprůstřelným sklem.

Jedním z nejnákladnějších projektů se staly otočné a výsuvné věže pro kulometry. Měly být osazeny těžkým kulometem vzoru 37 v provedení dvojče a otáčet se o 360 stupňů. Kvůli velkým nákladům se však rezignovalo na výsuvný mechanismus. První zakázka na osm těchto věží byla zadána 26. listopadu 1937 Vítkovickým železárnám. Věž se skládala ze dvou částí. Pancířového prstence, který byl zabetonován do šachty, a vlastní věže s otočným mechanismem. Pancíř měl sílu 30 centimetrů a jeho horní část byla zevnitř posílena 15 milimetry ocelového plechu. Její otočná část pak byla usazena na kuličkové ložisko, které bylo poháněno elektricky a v případě nouze ručně. Dohromady pak měla vážit 150 tun.⁷⁷ Původně mělo být v různých tvrzích usazeno celkem deset těchto věží, ale jejich výroba nebyla kvůli německé okupaci nikdy dokončena.

⁷⁵ DUBÁNEK, FIC, LAKOSIL, s. 29.

⁷⁶ KUPKA, s. 314.

⁷⁷ Tamtéž, s. 318–320.

4.4 Dělostřelecké tvrže

Dělostřelecké tvrže byly tou nejsilnější a nejodolnější částí československého opevnění. Tyto tvrže se skládaly ze soustavy několika dělostřeleckých, pěchotních a minometných srubů IV. typu odolnosti. Všechny tyto objekty byly poté propojeny podzemními prostorami. Měly od sebe být vzdáleny maximálně do deseti kilometrů, aby byly schopné se navzájem podporovat. Každá soustava pak měla být tvořena aspoň pěti bojovými sruby a jedním vchodovým. V případě nutnosti byla součástí systému i dělostřelecká pozorovatelna. Celý tento komplex pak měla obsluhovat posádka o síle alespoň 525 mužů.⁷⁸ Tvrže byly dále obklopeny několika řadami různých překážek a zakomponovány do linie opevnění společně s dalšími lehkými a těžkými objekty.

Tvrže měly být vybudovány v těch nejdůležitějších místech, kde by prolomení linie opevnění a průnik nepřátelských vojsk do vnitrozemí znamenalo katastrofu. Těmito oblastmi byly severní Čechy a Morava. Mezi Ostravou a Trutnovem, tedy převážně v Orlických horách a Krkonoších, mělo být celkem vybudováno 15 tvrzí. U pěti z nich (Adam, Bouda, Hanička, Hůrka, Smolkov) byla v září 1938 stavba téměř dokončena. Další čtyři (Stachelberg, Dobrošov, Skutina, Šibenice) byly rozestavěny. Tvrže Jírová hora a Poustka měly sice vypracovaný projekt, ale k začátku jejich výstavby nikdy nedošlo. Výstavba zbylých čtyř (Gudrich, Kronfelzov, Milotický vrch, Orel) pak byla z finančních a časových důvodů zrušena.⁷⁹ Zmíněné tvrže se pak dělily na malé a velké. Malé tvrže měly maximálně šest bojových objektů a jeden vchodový. Těchto tvrzí mělo být vybudováno devět: Bouda, Hanička, Hůrka, Gudrich, Kronfelzov, Milotický vrch, Orel, Skutina a Smolkov. Velké pak měly více jak šest srubů, z čehož aspoň tři měly být dělostřelecké. Do této kategorie pak spadaly tvrže Adam, Dobrošov, Jírová hora, Poustka, Šibenice a vůbec největší měl být Stachelberg.

Do prostor tvrže se dalo vstoupit prostřednictvím vchodového objektu. Byl to pěchotní srub IV. typu odolnosti. Specifický byl však v tom, že neměl boční střílny. Díky tomu mohly být i jeho boční zdi zaházeny zeminou pro zvýšenou ochranu. Jeho dvě zalomené střílny v zadní zdi pak mířily na dva vchody, jeden pro vstup posádky a druhý větší pro zásobování tvrže municí a proviantem. Vchod byl zabezpečen trojicí vrat. První byla dvoukřídlá mřížová, následovala šestitunová vysouvací pancéřová vrata

⁷⁸ KAUFMANN, JURGA, s. 245.

⁷⁹ STEHLÍK, *Lexikon těžkých objektů*, s. 29.

a poslední byla plynotěsná.⁸⁰ K další ochraně srubu pak sloužily dva zvony pro lehké kulometry. Vchodový objekt byl umístěn v týlu tvrze, a to nejlépe v opačném svahu k nepříteli. Takto se sice nemohl přímo zapojit do boje, ale ostatní sruby mohly díky jeho pozici být zásobeny i v průběhu nepřátelského ostřelování. Pokud byl přece jenom vchod zničen, byly k dispozici ještě dva nouzové východy umístěné ve dvou z ostatních srubů.

Pokud člověk prošel tímto vchodem, ocitl se v podzemních prostorách tvrze. Ty byly komplikovanou spleť chodeb a místností. Hlavní chodbou byla takzvaná dělostřelecká galerie. Ta vedla od vchodu co nejkratší cestou k jednotlivým dělostřeleckým a minometným srubům a byla vybavena úzkorozchodnou kolejí na ruční pohon. Pokud by došlo k obsazení vchodového objektu nepřítelem, byl začátek chodby přehrazen příčkou. Za ní se nacházely cesty vedoucí k minovým komorám, které se nacházely před příčkou.⁸¹ To znamenalo, že poslední linií obrany podzemního systému bylo odpálení výbušnin v těchto komorách a zavalení hlavního vstupu. Hned na začátku se také nacházela vykládací rampa. Dále pak na galerii byly napojeny takzvané sály, v kterých se nacházelo zázemí tvrze. To se skládalo ze skladů, kasáren, ošetrovny, kanceláří, kuchyně, strojovny, filtrovny a samozřejmě toalet a sprch. Přístup do jednotlivých srubů na povrchu pak byl prostřednictvím schodištních šachet. Výtahové šachty poháněné elektřinou pak sloužily k přepravě munice. Tyto šachty označované jako „studně“ byly výhradně svislé.⁸² Podél stropů pak také byly nataženy elektrické a komunikační kabely. Jelikož podzemní prostory musely být umístěny poměrně hluboko, protože jejich jedinou ochranou před explozemi byla nad nimi se nacházející zemina, existoval problém se spodní vodou, který musel být vyřešen. Pro tento účel byla vystavěna odvodňovací štola. Navíc se do směsi betonu, který byl použit na vnější vrstvy chodeb, přidávaly různé izolační přísady, aby dovnitř neprosakovalo.⁸³

Jak již bylo řečeno, z podzemních prostor se prostřednictvím šachet bylo možno dostat do jednotlivých objektů. Pěchotní sruby byly nainstalovány na okrajích tvrze a staraly se o to, aby byla vytvořena palebná přehrada s přílehlými objekty těžkého opevnění. Jejich výzbroj i půdorys byly v podstatě stejné jako u klasického pěchotního

⁸⁰ RÁBOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš, *Československá zed'*, Dvůr Králové nad Labem 1993, s. 87.

⁸¹ ARON, s. 76.

⁸² MIKOLÁŠEK, Jakub, BARTÁK, Jiří, *Historická opevnění ČSR – rekonstrukce výstavby podzemních prostor*. In: *Tunel*, 21, 2012, 1, s. 58.

⁸³ Tamtéž, s. 63.

srubu. Jediným rozdílem byl chybějící vchod a vyšší typ odolnosti. Dalším typem srubu, který se v tvrzovém komplexu nacházel, byl dělostřelecký. Ten měl oproti pěchotním srubům podlouhlý půdorys. Pouze jeho zadní stěna nebyla zaházena zeminou. Ta byla chráněna příkopem a nacházely se v ní tři zkosené střílny vyzbrojené desetacentimetrovými houfnicemi vzoru 38. Byl vyvíjen ještě osmicentimetrový kanón, ale k jeho dokončení nikdy nedošlo. Všechny houfnice mířily na stejnou stranu, protože měly vést dalekou boční palbu směrem k přilehlým tvrzím.⁸⁴ Dále pak byly vyzbrojeny dvěma zvony pro těžký kulomet a kulometnými střílnami pro obranu příkopu, které se nacházely pod těmi houfnicovými. Každá tvrz měla disponovat aspoň dvěma takovými objekty, aby byla pokryta levá i pravá strana. Posledním typem pak byly minometné sruby. Ty byly stavěny v místech, kde terén nedovoloval využití houfnic a kanónů, nejčastěji na odvrácené straně kopce. Jejich úkolem bylo posilovat palebné přehradu tvrze a bránit její slepá místa. Zajímavostí je, že díky odolnosti IV. typu mohly jeho zbraně vést palbu i přímo na vlastní objekt bez poškození zdí nebo vybavení, pokud by se tam dostal nepřítel. Byly téměř celé zakryté pod zemí a na povrchu bylo možné vidět pouze pancéřové věže. Ty měly být zprvu výsuvné a otočné, ale kvůli nedostatku financí z tohoto plánu sešlo. Pevně umístěný pancíř tak byl osazen dvojicí devíticentimetrových minometů. Škodovy závody pak ještě vyvíjely minomet o ráži 12 centimetrů, který měl nahradit předchozí slabší verzi.⁸⁵ Jako u řady již zmiňovaného vybavení k dokončení kvůli postoupení pohraničí nikdy nedošlo.

Nejtěžší a nejvyspělejší zbraní tvrzového systému měly být dělostřelecké otočné věže osazené desetacentimetrovými houfnicemi v provedení dvojče. Každá dělostřelecká tvrz měla být vybavena jednou věží, až na Stachelberg, který měl obdržet dva kusy. Věž se měla nacházet na vyvýšených místech, ale to znamenalo, že byla i značně zranitelná. Proto měla mít pancíř o tloušťce 35 centimetrů a pak ještě jedno vnitřní opancéřování o síle dvou centimetrů. To zabraňovalo odlamování střepin, které by mohly ohrozit posádku. Mohla se otáčet o plných 360 stupňů během jedné minuty a vysunout se o 70 centimetrů. Její vysunutí zabralo sedm vteřin.⁸⁶ Její mechanismy byly poháněny elektromotorem, ale v případě nutnosti se dala obsluhovat i ručně. Věž mohla sloužit k široké škále úkolů. Od ostřelování vzdálených nepřátelských pozic přes posilování palebních přehrad až po likvidaci nepřátel, kteří pronikli k objektům tvrze.

⁸⁴ KUPKA, s. 326.

⁸⁵ STEHLÍK, *Lexikon těžkých pevností*, s. 33.

⁸⁶ MACOUN, s. 50.

To by však muselo být provedeno tříštivými granáty, aby nedošlo k poškození srubů. V roce 1937 si Ministerstvo národní obrany objednalo od plzeňské Škodovky čtyři tyto věže. V říjnu 1938 však byla první věž dokončena pouze z 85%, druhá ze 70% a třetí se čtvrtou byly sotva rozpracovány.⁸⁷

4.5 Stachelberg

Zatím byla zmíněna obecná pravidla pro výstavbu tvrze a její následné fungování v linii československého opevnění. Kvůli terénním podmínkám, finanční náročnosti a z mnoha dalších důvodů však docházelo při výstavbě k různým změnám, a proto lze konstatovat, že každá tvrz se nakonec stala unikátním dílem, ať už byla dokončena úplně, nebo jen z části. Tvrzím lze nejlépe porozumět na konkrétních příkladech. Právě proto je poslední část této kapitoly věnována bližšímu představení nejambicióznějšího plánu československého opeňovacího programu.

Tím byla dělostřelecká tvrz Stachelberg známá též jako Babí, protože měla být vystavěna na dlouhém hřebeni nacházejícím se nad obcí Babí v okrese Trutnov. Pro tuto tvrz existovalo ještě jedno jméno, které je už dnes méně známé, ale bylo používáno v oficiálních dokumentech, a to Ježová hora. Tento název byl používán od 9. února 1938, kdy ŘOP přijalo nařízení, které z vlasteneckých důvodů zakazovalo používat německá pojmenování pro tvrze.⁸⁸ První projekt na vybudování dvou dělostřeleckých objektů vznikl už ke konci roku 1934. Tehdy to však ještě mělo být na sousedním vrchu Baba. Když však byla v únoru 1935 oblast prozkoumána francouzskými odborníky, kóty Vrchy a Stachelberg se jim zdály jako vhodnější možnosti. Ale tehdy byly ještě zvoleny Vrchy. Když ale začalo plánování, postupně se začaly hromadit problémy. První z nich byl, že podle plánů z roku 1935 měly být dělostřelecké tvrze vybaveny pouhými dvěma dělostřeleckými sruby s párem houfnic. Jak se však měnily opeňovací programy Československa, ukázalo se, že toto vybavení je naprosto nedostačující. Podle nového plánu z roku 1936 měla být tvrz Vrchy vybavena dvěma dělostřeleckými sruby se třemi houfnicemi, dělostřeleckou věží a dvěma minomety. Kvůli malé rozloze tohoto vrchu by však objekty musely být postaveny tak, že by byly náchylné k palbě nepřátelského dělostřelectva z pozic, které nebyly opevněnou linií kontrolovány. Navíc

⁸⁷ ARON, s. 141.

⁸⁸ KEJZLAR, Miroslav, HOLZKNECHT, Pavel, *Stachelberg: pevnost, která vstala z mrtvých*, Červený Kostelec 2017, s. 4.

se ukázalo, že kvóta Stachelberg má klíčový význam a musela by zde být vybudována pěchotní tvrz. Odborníci tak navrhli vybudování dělostřeleckých tvrzí na obou kopcích. Tento plán se však brzy ukázal jako nesmyslný a hlavně cenově neúměrně nákladný, protože by musela existovat dvě oddělená podzemí. Plánování stagnovalo a ani po návštěvě nejvyšších představitelů armády, náčelníka hlavního štábu Ludvíka Krejčího a vedoucího ŘOP Karla Husárka, v květnu 1936 se nic nezměnilo. K průlomů došlo až ke konci roku, kdy bylo i po značných sporech s vládou o financování tohoto projektu nakonec rozhodnuto, že vznikne jedna rozsáhlá dělostřelecká tvrz na kopci Stachelberg.⁸⁹ Tím bylo odstoupeno od výhodnějších palebných pozic na kvótě Vrchy a vznikl větší počet slepých míst pevnosti. Na druhou stranu nově naplánovaná pevnost byla mnohem lépe chráněna před nepřátelskou palbou a nacházela se na mnohem větším prostoru, takže mohlo být vybudováno více objektů. Velký počet slepých míst pak měl být chráněn sousední pevností Poustka. Její výstavba byla původně na nátlak vlády zrušena, ale armádní velitelství ji vidělo jako klíčovou pro spolupráci se Stachelbergem, a proto byla v novém plánu obnovena. Jelikož měly stavební práce na ní začít až v roce 1939, nikdy nebyly zahájeny.

Výstavba tohoto kolosu započala 16. října 1937. Výběrové řízení vyhrály firmy Kruliš Praha a Konstruktiva Praha. Zadávací částka byla více jak 49 milionů korun. Bylo nasazeno více jak 1 800 dělníků a na vybetonování objektů a podzemí byl určen termín dvou let.⁹⁰ Podle toho, v jakém stavu se však pevnost v říjnu 1938 nacházela, je nepravděpodobné, že by byl tento termín dodržen. Navíc po dokončení výstavby by ještě tvrz musela být osazena potřebnými pancéřovými doplňky, zbraněmi a dalším zařízením, což by také zabralo nějakou dobu. Samotná pevnost měla po dokončení vypadat následovně. V čele tvrže se měl nacházet předsunutý obranný val čtyř pěchotních srubů se standardní výzbrojí (T-S 71, T-S 72, T-S 73 a T-S 74). Ty měly celému komplexu poskytnout ochranu před čelním útokem nepřítele. Za nimi se pak na vrchu kopce měly nacházet dvě dělostřelecké věže T-S 75 a T-S 76 vyzbrojené dvojicí desetimetrových houfnic s dostřelem 12 kilometrů. Ty mohly ostřelovat cíle v dalekém okolí tvrže. Na opačné straně svahu, ukryté před nepřátelskou palbou, by se pak nacházely dva dělostřelecké sruby T-S 77 a T-S 78 vyzbrojené třemi houfnicemi.

⁸⁹ KEJZLAR, Miroslav, ČERMÁK, Ladislav, HOLZKNECHT, Pavel, *Opevnění na Trutnovsku*, Dvůr Králové 2008, s. 68–74.

⁹⁰ ČERMÁK, Ladislav, HOLZKNECHT, Pavel a kol., *Stachelberg: obr na prahu Krkonoš*, Červený Kostelec 2015, s. 5.

Každý by pak mířil na opačnou stranu, aby byla vytvořena palebná přehrada s přílehlými objekty opevnění. Palebné vybavení pak měly dokončovat dva minometné sruby T-S 79 a T-S 80, které by mimo jiné ostřelovaly slepá místa houfnic. V týlu nad vesnicí Babí měl pak vzniknout vchodový srub T-S 80a. Speciálním objektem měla být dělostřelecká pozorovatelná T-S 76a na kótě Baba.⁹¹ Ta neměla být propojena s podzemím tvrže kvůli příliš velké vzdálenosti.

Tyto objekty měly být dále chráněny linií překážek, která se skládala ze tří řad. V čele byla řada železných sloupů zalitých v betonu. Za nimi se nacházela trojřadá drátěná překážka a linie pak byla dokončena řadou rozsocháčů. Vše bylo propleteno ostnatým drátem. Unikátem se pak stalo, že přímo v oblasti tvrže se nacházely čtyři řopíky. K tomu však nedošlo záměrně. Ještě předtím, než bylo rozhodnuto o budování pevnosti na Stachelbergu, měla tudy procházet linie lehkého opevnění. Když pak bylo rozhodnuto o výstavbě tvrže, velení II. sboru nechtělo přepracovávat svoje již vzniklé plány lehkého opevnění, a požádalo proto Husárka, zda by objekty mohly být vystaveny na zamýšleném místě. Ten na to i přes protesty odborníků přistoupil.⁹² Tyto protesty se však ukázaly jako opodstatněné, protože pevnůstky překážely v palebných přehradách pěchotních srubů. Navíc kdyby došlo k ostřelování pozic Stachelbergu, tyto pevnůstky by proti nepřátelské artilerii neměly šanci.

Takto rozsáhlý plán si vyžadoval i rozsáhlé podzemní prostory. Ty dosahovaly různé hloubky od 20 až po 60 metrů a jejich celková délka dosahovala tří a půl kilometru. Za již dříve zmiňovanými obranými prvky vstupu se na pravé straně nacházela filtrovna s protidýmovými a protiplynovými filtry. Naproti ní byly tři strojovny. Ty byly vybaveny pěti dieselelektrickými generátory. Byly pouze nouzové, jelikož tvrz byla připojena na rozvodnou síť. Za těmito sály pak bylo překladiště, u kterého se nacházel hlavní sklad munice. Pak se chodby začaly rozvětňovat a vedly k jednotlivým srubům nebo do středu tohoto podzemního komplexu. Tam byly umístěny kasárny vybavené ubikacemi, sprchou, toaletou, velícím střediskem, telefonní ústřednou, kuchyní, ošetřovnou s operačním sálem, sklady potravin a kotelnou.⁹³

Kdyby všechny tyto plány byly realizovány, stal by se Stachelberg s 12 objekty a posádkou 800 mužů největší dělostřeleckou tvrzí v Československu a jednou z

⁹¹ KEJZLAR, HOLZKNECHT, s. 5.

⁹² KEJZLAR, ČERMÁK, HOLZKNECHT, s. 96–98.

⁹³ ČERMÁK, HOLZKNECHT a kol., s. 10–13.

největších v celé Evropě. K tomu však nikdy nedošlo a téměř po roce byl vybetonován pouze jeden objekt, a to pěchotní srub T-S 73. U dalšího T-S 74 byla aspoň vylita základní deska. Podzemí prostory byly vyhloubeny v podstatě v plném rozsahu, ale vybetonovány pouze částečně. Navíc je obránci Stachelbergu zatopili, když ho opouštěli, a to z toho důvodu, aby nemohly být využity Němci.⁹⁴ Díky tomuto projektu si můžeme udělat ucelenou představu o tom, jak tvrze vznikaly a jak měly vypadat při dokončení. Podstatnější však je, že tu jsou odhaleny problémy programu výstavby československého opevnění. Plány se často měnily, docházelo ke sporům o finance, jednotlivá oddělení spolu plány dostatečně nekoordinovala, byly přijímány podivné kompromisy, začátek výstavby se zdržoval a stavebním firmám pak byly zadávány nesplnitelné termíny.

⁹⁴ KEJZLAR, ČERMÁK, HOLZKNECHT, s. 132.

5 Přípravy na konflikt

5.1 Stručný popis německé otázky a cesta k Mnichovu

Cílem této práce není zabývat se problematikou národnostní otázky, která v druhé polovině třicátých let přerostla v mezinárodní krizi. Události, které tu budou dále zmíněny, byly však tímto děním zásadně ovlivněny. Proto je vhodný čas tuto problematiku alespoň nastínit. Politika nacistického Německa, respektive jeho kancléře Adolfa Hitlera se nikdy netajila tím, že měla v úmyslu zastávat práva všech Němců žijících v Evropě, a to i mimo hranice Německa. Definitivním řešením však mělo být zakomponování všech německých oblastí do Německé říše. Do těchto plánu spadaly i Sudety. Napětí v těchto oblastech existovalo už od samého vzniku republiky, kdy se tyto regiony pokusily získat nezávislost. Tento počín byl však armádou potlačen.⁹⁵ K eskalaci napětí pak došlo ve třicátých letech. Nejprve kvůli probíhající hospodářské krizi, která nejvíce zasáhla právě tyto oblasti, poté když se Hitler v lednu 1933 stal kancléřem a mohl konečně začít naplňovat svoje politické cíle. Československu se pak začal plně věnovat po připojení Rakouska.

Mezi tím Hitlerovy zájmy v Československu prosazovala Sudetoněmecká strana (SdP), která se po parlamentních volbách v květnu 1935 se ziskem bezmála jednoho a čtvrt milionu hlasů stala nejsilnější stranou v republice.⁹⁶ Ta kladla stále se zvyšující požadavky na vládu, které měly za cíl co nejrozsáhlejší samosprávu německy mluvících oblastí. Skutečným cílem však bylo podrývání společných jednání německé menšiny s československou vládou. To vše probíhalo podle rozkazů přímo z Berlína.⁹⁷ Po anšlusu Rakouska došlo k zintenzivnění těchto snah, což lze jasně vidět na Karlovarském programu, který byl vyhlášen předsedou SdP Konradem Henleinem v dubnu 1938. Skládal se z osmi požadavků:

1. Obnova plné rovnoprávnosti německé národní skupiny s českým národem.
2. Uznání německé národní skupiny jako právnické osoby k ochraně tohoto rovnoprávného postavení ve státě.
3. Uznání nedotknutelnosti německého sídelního území.

⁹⁵ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha 2012, s. 35.

⁹⁶ JUNEK, Václav, *Hitler před branami*, Praha 2013 s. 77.

⁹⁷ TÓTH, NOVOTNÝ, STEHLÍK, s. 581.

4. Vybudování samosprávy v německém sídelním území ve všech oblastech veřejného života, pokud jde o zájmy a záležitosti německé národní skupiny.
5. Vytvoření zákonných ochranných opatření pro ty státní příslušníky, kteří žijí mimo uzavřené sídelní území svého národa.
6. Náprava veškerého bezpráví a nahrazení všech škod, které sudetským Němcům v důsledku tohoto bezpráví vznikly.
7. Uznání a provedení zásady: v německém území němečtí úředníci a veřejní zaměstnanci.
8. Plná svoboda přiznání se k německému národu a německému světovému názoru.⁹⁸

Tyto požadavky byly pro vládu naprosto nepřijatelné, jelikož si uvědomovala, že by se takto vzniklý autonomní útvar brzy od republiky odtrhl a připojil se k Německu. Vláda tedy prohlásila, že bude s menšinami jednat pouze na základě národnostního statutu.⁹⁹ SdP však neměla zájem o jednání a samotný Henlein se v květnu vydal do Londýna, aby přenesl otázku německé menšiny v Československu na mezinárodní úroveň.¹⁰⁰

Netrvalo dlouho a Henleinův plán uspěl. Velká Británie se rozhodla do Československa vyslat delegaci diplomatů, která měla zprostředkovat řešení tohoto problému. Tato delegace vedená lordem Walterem Runcimanem dorazila do Prahy 3. srpna 1938. Po dlouhých jednáních, která byla sabotována SdP, jež neměla zájem na vyřešení tohoto problému, se mise 16. září 1938 vrátila do Londýna. Runciman ve své závěrečné zprávě uznal, že vláda udělala maximum a jednání byla mařena ze strany SdP. I přesto navrhl následující řešení: „... *Dále jsem dospěl k názoru, že ty pohraniční okresy mezi Československem a Německem, kde sudetoněmecké obyvatelstvo tvoří významnou většinu, by měly okamžitě dostat právo na sebeurčení. Pokud bude nutné nějaké odstoupení území, a já myslím, že bude, mělo by být provedeno okamžitě a bez zdržování. V pokračujícím stavu nejistoty se skrývá reálné nebezpečí, dokonce nebezpečí občanské války. Jsou tu tedy reálné důvody pro politiku okamžitých a důrazných činů... Proto se domnívám, že tyto pohraniční okresy by měly být okamžitě převedeny z Československa do Německa a že dohodu o opatřeních pro jejich převedení*

⁹⁸ Karlovarské požadavky (23. – 24. 4. 1938): dostupné na <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/karlovarske-pozadavky-23-24-4-1938/> [13. 7. 2022]

⁹⁹ Ten měl být výraznou reformou menšinové politiky v Československu a měl se vztahovat na všechny menšiny.

¹⁰⁰ BENEŠ, *Paměti*, s. 175–176; TÓTH, NOVOTNÝ, STEHLÍK, s. 408–409.

včetně ustanovení o zárukách pro obyvatelstvo na období převodu by měly bez prodlení uzavřít obě dotčené vlády... Pokud by politické kroky, které jsem shora uvedl, přijali ti, jichž se současná situace týká, doporučoval bych dále:

(a) aby se představitel sudetských Němců stal stálým členem československé vlády,

(b) aby byla jmenována komise s nezávislým předsedou, která by se zabývala otázkou delimitace oblastí, které mají být převedeny k Německu, a spornými body vyplývajícími z realizace dohody, která může být uzavřena,

*(c) aby byla vytvořena mezinárodní jednotka, která bude v období před převedením udržovat pořádek v okresech, které mají být převedeny, aby z těchto oblastí mohla být stažena československá policie, jak jsem již řekl, a československá armáda.*¹⁰¹

I na základě této zprávy se pak začala připravovat dohoda, která měla definitivně rozhodnout o osudu Sudet a tím pádem i Československa. Tou se stala Mnichovská dohoda podepsaná z noci 29. na 30. září 1938 Francií, Německem, Itálií a Velkou Británií. Českoslovenští zástupci sice v Mnichově byli, ale i přes žádost prezidenta Beneše se konference přímo neúčastnili. Byli předvoláni, jen aby jim bylo předáno rozhodnutí čtyř mocností, se kterým měli pouze souhlasit.¹⁰²

5.2 Československo se připravuje na válku

Československo se v meziválečném období mohlo pyšnit poměrně silnou armádou. Ta sice nebyla nejpočetnější, ale to bylo vynahrazeno kvalitní výzbrojí pocházející z domácích zbrojovek. Se vzrůstajícím napětím v Evropě ve třicátých letech a kolapsem demokracie v okolních státech však bylo potřeba se připravit na potenciální konflikt.

Československo v otázce obrany státu spoléhalo hlavně na pomoc od svých aliančních partnerů, ať už to byla Francie, státy Malé dohody, nebo Společnost národů. Tento seznam byl pak rozšířen v květnu 1935, kdy došlo k podpisu československo-sovětské spojenecké smlouvy. Československo tak navazovalo na Francii, která navázala spojení se Sovětským svazem o 14 dní dříve. Podle této smlouvy však

¹⁰¹ SLÁDEK, Milan, *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946*, Praha 2002, s. 173–176.

¹⁰² BENEŠ, *Paměti*, s. 396.

byla pomoc od SSSR podmíněna i aktivní účastí Francie.¹⁰³ Tento dodatek se později ukázal jako velice nešťastný.

Další kroky se už odehrávaly na domácí scéně. První z nich byl učiněn 30. dubna 1936, kdy Poslanecká sněmovna Národního shromáždění schválila návrh zákona o obraně státu. Na jeho základě byla ustanovena Nejvyšší rada obrany státu: „*K přípravě a organisaci obrany státu se zřizuje Nejvyšší rada obrany státu (zkráceně 'NROS')... Předsedou Nejvyšší rady obrany státu je předseda vlády; ostatní členy jmenuje z členů vlády a je odvolává president republiky na návrh předsedy vlády... Jednání Nejvyšší rady obrany státu se účastní jako odborníci z oboru vojenského s hlasem poradním vždy generální inspektor branné moci a náčelník hlavního štábu branné moci.*“¹⁰⁴ Zákon dále obsahoval část o podnicích důležitých pro obranu státu. Vlastníkem, zaměstnancem nebo členem orgánů takového podniku nemohla být státně nespolehlivá osoba. Takovými osobami byli lidé, o nichž se okresní nebo státní policie mohla domnívat: „... že by (osoby) zneužily svého postavení v duchu obraně státu nepříznivém, zvláště pak ty, které vyvíjely nebo vyvíjejí činnost, směřující proti státní svrchovanosti... anebo takovou činnost vychvalují, schvalují nebo podporují.“¹⁰⁵ Tyto podniky pak byly kontrolovány Ministerstvem národní obrany, které (pokud to bylo nutné) mohlo zasáhnout do jejich chodu. V případě války by kontrolu nad podnikem převzala vojenská správa. Důležitou pro tuto práci je pak část, která hovořila o speciálních opatřeních v obvodu opevněných míst: „... k provádění jakýchkoli staveb (staveb pozemních, čítajíc v to i železnice a jakékoli cesty, staveb vodních, dále dopravních, telegrafních a jiných dorozumivacích zařízení a p.) a horních děl, jakož i k zřízení provozoven vyžadujících úředního schválení.“¹⁰⁶

Další důležitý zákon byl schválen v červnu 1937, a to zákon o branné výchově. V Československu totiž ještě doposud povinná nebyla. Měli se jí účastnit všichni občané od zahájení školní docházky do dovršení 30 let. Výcvik v úkolech civilní letecké obrany pak měl probíhat až do 50 let. Brannou výchovu měli u žáků a studentů

¹⁰³ KLÍMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard, *Československá zahraniční politika 1918 – 1938*, Praha 1995, s. 70–71.

¹⁰⁴ Usnesení poslanecké sněmovny o vládním návrhu zákona o obraně státu: dostupné na https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/tisky/T0183_01.htm [8. 7. 2022]

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

poskytovat školy, u ostatních obyvatel pak tělovýchovné a polovojskové spolky, které získaly příslušné oprávnění od Ministerstva národní obrany.¹⁰⁷

Ani armáda za těmito vládními přípravami nijak nezaostávala. Tím největším počinem byla samozřejmě výstavba opevnění. Ta už však v této práci byla probrána dostatečně. Společně s ní však byl v roce 1936 schválen rozsáhlý výzbrojní program. Ten se ze začátku zaměřoval hlavně na zbraně pěchoty a dělostřelectva. To proto, že velká část těchto zbraní, jako byly kulomety, děla a minomety, měla být využita i v opevnění. To však způsobilo jeden problém. Velení upřednostňovalo instalaci této výzbroje právě do pevností a na regulární armádu se dostalo pomálu.¹⁰⁸ Jednalo se především již o výše zmiňované zbraně jako těžký kulomet vzor 37 nebo čtyřcentimetrový protitankový kanón. Bohužel tyto zbraně se do výzbroje dostaly jenom v nedostačujícím počtu, a to jak v pevnostech, tak u polního vojska. Co se týče tanků, armáda na ně nekladla příliš velký důraz. Přeci jenom československá doktrína byla defenzivní a tyto stroje měly blíže k ofenzivě. I přesto počítal výzbrojní plán s výrobou 270 lehkých a 300 těžkých tanků. Jejich vývoj však trval poměrně dlouho, a proto armáda obdržela jen několik desítek kusů.¹⁰⁹ Nejzanedbanější složkou armády bylo letectvo. Počet strojů sice dosahoval více jak tisíce kusů, ale byly to stroje zastaralé, které se s německými nemohly měřit.¹¹⁰

Důležitým se také stalo zabezpečení továren, které měly tyto nové zbraně vyrábět. Ministerstvo národní obrany proto v roce 1935 přišlo s rozsáhlým plánem na přesunutí zbrojního průmyslu do jihovýchodní části státu, popřípadě na Slovensko, kde zbrojní program neměl být ohrožen ze strany *Luftwaffe*.¹¹¹ V těchto oblastech pak opravdu mnohé klíčové strojírenské a zbrojní firmy začaly budovat nové závody, které byly z části hrazeny státem. Když však došlo k anšlusu Rakouska a Německo z něj mohlo podnikat své nálety, stala se tato pozice opět problematická. Začalo se tak s plánováním přesunu závodů na severní Slovensko, konkrétně do oblasti Horního Pováží. K tomu však už nikdy nedošlo.¹¹²

¹⁰⁷ Usnesení poslanecké sněmovny o vládním návrhu zákona o branné výchově: dostupné na https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/tisky/T0524_01.htm [9. 7. 2022]

¹⁰⁸ BÍLEK a kol., s. 400.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 415.

¹¹⁰ KURAL, Václav, *Rok 1938: mohli jsme se bránit?*, Praha 1992, s. 24.

¹¹¹ Německé válečné letectvo.

¹¹² JOHN, Miloslav, *Září 1938. 2. díl, Možnosti obrany Československa*, Brno, 1997, s. 166–167.

Posledním problémem byla otázka menšin v armádě. Československé velení v podstatě už od vzniku republiky praktikovalo kádrovou politiku, která omezovala počet německých, popřípadě maďarských důstojníků v armádě. To bylo možné hlavně díky poměrně malému důstojnickému sboru. Dále byl aplikován princip exteritoriality.¹¹³ Díky tomu byli vojáci z převážně německy mluvících oblastí rozmístěni po celé republice a naopak do těchto oblastí byli vysláni Češi a Slováci, takže byla udržena jejich většina v posádkách. Jednotky letectva, útočné vozby a hlavně jednotky pevností pak byly tvořeny čistě vojáky československé národnosti a menšiny do nich nebyly vůbec přijímány.¹¹⁴ Armádní velení si bylo také dobře vědomo, že by v případě německé invaze mohlo povstat německé obyvatelstvo. Proto se v pohraničí od roku 1933 nacházely speciální skupiny, jejichž úkolem bylo v takovémto případě zajistit pořádek. S eskalujícím napětím v Sudetech došel hlavní štáb v červnu 1938 k jasnému závěru. Pokud chce Československo potlačit případné povstání, musí být přerušena komunikace mezi jednotlivými centry SdP. O to se mělo postarat četnictvo posílené 15 pohotovostními armádními oddíly. Klíčová místa v pohraničí pak měly kontrolovat speciální hlídky.¹¹⁵

5.3 Německé plány na útok

Pokud se chceme zabývat připraveností československé armády pro potenciální střet s Německem, je nasnadě se také podívat, jak byl připraven protivník, respektive jaké byly jeho plány pro případný konflikt. Už byl zde ukázán způsob, jakým chtěl tento protivník dobývat jednotlivá postavení lehkého opevnění. To však bylo součástí dalších daleko rozsáhlejších plánů na porážení Československé republiky.

Hitler své plány pro Československo poprvé jasně představil 5. listopadu 1937 na schůzce s nejvyššími vojenskými a politickými představiteli Německa.¹¹⁶ Vůdce na této schůzce nejdříve obecně mluvil o potřebě sjednocení všech Němců v Evropě do jednoho státu. Pak už přešel ke konkrétním plánům, ve kterých figurovalo i Československo: „*Věřím, že Anglie a snad také Francie se již se vši pravděpodobností mlčky Československa zřekly a že se již smířily s tím, že tuto otázku bude jednou řešit*

¹¹³ Praxe, kdy je vojenská služba plněna na jiném místě, než z kterého dotyčný pochází.

¹¹⁴ MAJEWSKI, Piotr M., *Bojovat či ustoupit? Možnosti obrany Československa na podzim 1938*, Brno 2018, s. 99–102.

¹¹⁵ ŠRÁMEK, s. 90.

¹¹⁶ Zápis schůzky prováděl Hitlerův pobočník plukovník Friedrich Hossbach, proto jsou její výsledky známy jako Hossbachův protokol.

*Německo... Přirozeně musíme v každém případě krýt své hranice při našem útoku proti Československu a Rakousku. Zde musíme počítat s tím, že obranná opatření Československa budou rok od roku zesilována a že konsolidace hodnoty rakouské armády bude rovněž během příštích let dokončena. I když hustota obyvatelstva zvláště v Československu není malá, připojení Československa a Rakouska by znamenalo získání potravin pro 5–6 miliónů lidí vzhledem k tomu, že by bylo provedeno nucené vystěhování 2 milionů z Československa a 1 milionu z Rakouska. Připojení těchto dvou států k Německu znamenalo by vojensky a politicky značnou úlevu vzhledem ke kratším a lepším hranicím, k uvolnění bojových sil k jiným účelům a vzhledem k možnosti vytvořit nové armády až do síly 12 divizí, přičemž na 1 milion obyvatel připadá jedna nová divize.*¹¹⁷ Ne všichni přítomní s plánem útoku na souseda souhlasili, a to i kvůli obavám z překonávání linie opevnění, které by se mohlo ukázat jako velmi náročné. Nikdo se však Hitlerovi neopovážil oponovat. Německo tak začalo připravovat plán na invazi do Československa. Ten byl později nazván *Fall Grün* (Plán zelený). Jeho důležitou součástí mělo být využití momentu překvapení, tedy zaútočit předtím, než Československo vyhlásí mobilizaci nebo aspoň než ji dokončí, a to hlavně za pomoci letectva, které by zaútočilo na důležité komunikační uzly a značně by tak následnou nebo probíhající mobilizaci zpomalilo a zkomplikovalo.¹¹⁸

Náhlá německá okupace Rakouska po anšlusu v březnu 1938 poskytla Německu nové směry, ze kterých mohl být útok na Československo proveden. Zejména se německé jednotky mohly vyhnout linii lehkého opevnění v západních Čechách a na Šumavě, která končila na hranicích s Rakouskem. Jižní Morava tak zůstala naprosto nechráněna. Také se objevila možnost sevřít Československo v kleštích souběžným útokem na jižní a severní Moravu. Díky otevření těchto nových možností byl *Fall Grün* přepracován. V průběhu roku 1938 ještě docházelo k dalším menším změnám, ale princip útoku zůstával stejný.

Na útok proti svému jihovýchodnímu sousedovi chtělo Německo využít pěti armád (2., 8., 10., 12. a 14.). Nejtěžší úkol připadal na 2. armádu, která měla zaútočit na severní Moravu, prolomit tamější poměrně silné opevnění a postupovat dále na Olomouc. Tato akce proto měla být podpořena výsadkem asi 3 000 mužů v oblasti

¹¹⁷ Hossbachův protokol (5. 11. 1937): dostupné na <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/hossbachuv-protokol-5-11-1937/> [13. 7. 2022]

¹¹⁸ KURAL, S. 14.

Bruntálu, ti by se tak dostali do týlu obránců hranice. Z opačného směru měla kleště sevřít 14. armáda. Její posláni by bylo značně lehčí, protože v oblasti jižní Moravy se s výstavbou opevnění započalo až po anšlusu Rakouska v září 1938, tedy jeho síla se zdaleka neblížila opevnění na protější straně republiky. Cílem 14. armády bylo Brno a Vyškov. Tyto dvě armády se pak měly spojit u Olomouce a odříznout obránce bojující na západě a jihu Čech od stažení na Slovensko. Hlavní silou určenou na zničení těchto jednotek uvězněných v Česku se stala německá 10. armáda postupující od západu na Prahu a Plzeň a 12. armády, jež by vedla útok z jihu a pokračovala na České Budějovice a Jihlavu. Hlavně 10. armáda měla být značně motorizována, aby mohlo dojít k jejímu rychlému postupu. Poslední, a to 8. armáda, pak měla zaútočit z Německa na sever republiky. Ta však neměla žádný definovaný směr postupu, a proto se lze domnívat, že měla pouze vázat nepřátelské jednotky. Tuto teorii podporuje i fakt, že právě v tomto místě bylo opevnění nejsilnější, čehož si byli Němci dobře vědomi.¹¹⁹ Německo se pak jednotlivé směry útoků snažilo plánovat tak, aby se vyhnulo těm nejsilněji opevněným pozicím. To se mu poměrně dařilo, protože německá armáda byla velmi dobře informována o rozmístění a síle objektů díky husté špionážní síti v Československu a důstojníci *Abwehru* podnikali pravidelné průzkumné mise do pohraničí.¹²⁰

Kromě samotného plánu je nutné se podívat na počty německé armády a její vybavenost. Podle podkladů generálního štábu počítalo Německo v září 1938 s nasazením 42 divizí proti Československu, z toho 38 pěších převážně motorizovaných, tří tankových a jedné horské.¹²¹ Co se týče výbavy, tak právě v ní spočívala jasná výhoda agresora. Výzbroj těchto divizí tvořilo asi 1 000 tanků. I když je to více jak dvojnásobná převaha, tak tyto tanky byly slabší, jelikož valná většina z nich byla vybavena pouze kulometem a měla slabší pancéřování než československé ekvivalenty. Dělostřelectvo mělo ve výbavě 2 000 houfnic, 4 000 kanónů, 1 400 protitankových kanónů. Tento obrovský počet však vyvažovalo opevnění, jelikož jenom malé procento těchto zbraní ho mohlo spolehlivě ničit. Nejvýraznější převaha se nacházela ve vzduchu. *Luftwaffe* měla k dispozici 2 000 letadel, z nichž většina značně předčila ta protivníková.¹²²

¹¹⁹ MAJEWSKI, s. 284–288; SVOBODA, LAKOSIL, ČERMÁK, s. 314–317.

¹²⁰ LAKOSIL, SVOBODA, ČERMÁK, *Souboj bez vítěze*, s. 18.

¹²¹ JOHN, Miloslav, *Nacistické přípravy na přepadení ČSR v září 1938*, Bruntál 1988, s. 26.

¹²² KURAL, s. 22–24.

Z těchto informací jasně vyplývá, že Německo bylo na útok do Československa poměrně dobře připraveno. Mělo dojít k prolomení hranic na slabých místech, o kterých byla armáda pravidelně informována *Abwehrem*. Po průlomu mělo dojít k odříznutí ústupových cest hlavní skupiny obránců, která měla být následně zničena. Také panovala převaha jednak v počtu vojáků, která by byla dále umocněna koncentrovanými útoky na body dlouze natažené obranné linie, jednak v počtu výbavy, která ve všech oblastech dosahovala alespoň dvojnásobku.

5.4 Září 1938

Dne 12. září 1938 pronesl Adolf Hitler na sjezdu v Norimberku proslov, v němž ostře útočil na Československo a slíbil „pomoc“ sudetským Němcům. To vyburcovalo Henleinovce k akci. Začalo docházet k masovým demonstracím, obsazování komunikačních uzlů a útokům na četníky a na vojenské asistenční oddíly v Sudetech. O jednom takovém útoku se můžeme dočíst i v *Lidových novinách* ze středy 14. září 1938: „*Proti vojenskému asistenčnímu oddílu bylo vystřeleno s kostelní věže a výstřelem byl zasažen do břicha a usmrcen voják. Jiný voják zastřelil jednoho z příslušníků sudetoněmecké strany.*“¹²³ To byl jen jeden z několika případů, při kterém zahynuli členové ozbrojených složek. Docházelo ale i k dalším krvavějším střetnutím, o kterých noviny neinformovaly. Vláda se proto rozhodla v poledne 13. září vyhlásit stanné právo: „... *Následkem těchto událostí se vláda usnesla, že ve všech krajích, kde bude porušen veřejný řád a pokoj, bude vyhlášeno stanné právo. K takovýmto opatřením bylo sáhuto prozatím v okresech Cheb, Nejdek, Přísečnice, Loket a Kadaň... Později bylo nutné rozšířit stanné právo na tyto okresy: Český Krumlov, Falknov, Karlovy Vary.*“¹²⁴ Jednotky, které byly již dříve určeny k ochraně hranic, zaujaly svá stanoviště včetně posádek pevností. Dále do těchto oblastí byly vyslány předem připravené pohotovostní oddíly a dvě rychlé divize, které jednotlivá povstání postupně potlačily. K jejich obnově došlo, když sudetoněmecký *Freikorps* začal podnikat výpady z Německa do Čech. Byl založen Konradem Henleinem 17. září poté, kdy uprchl z republiky. Dalo by se říci, že tyto střety přerostly až v malou válku, a proto se později datum 17. září 1938 stalo oficiálním datem zahájení války mezi Německem

¹²³ Lidové noviny, 14. 9. 1938, 46/462, s. 1.

¹²⁴ Tamtéž, s. 1.

a Československem. Na některých místech byly jednotky dokonce nuceny vzdát se předsunutých pozic a stáhnout se na linii opevnění.¹²⁵

Mezi tím začala eskalovat i situace na mezinárodní scéně. Nacistické Německo začalo zastupovat sudetské Němce a jednalo o jejich osudu s Francií a Británií. Západní mocnosti nakonec přišly s ultimátem, podle kterého mělo Československo postoupit Německu oblasti obývané z více jak 50% Němci. Vláda v čele s předsedou Milanem Hodžou na tyto podmínky nakonec 21. září přistoupila. Veřejnost však byla tímto rozhodnutím pobouřena a Hodžův kabinet následující den rezignoval. Novým předsedou vlády se pak stal armádní generál Jan Syrový.¹²⁶ Tento voják a hrdina bitvy u Zborova už vzbuzoval ve veřejnosti větší důvěru. Navíc se mezi rozvědkami začaly šířit zprávy o přesunu německých vojsk k hranicím. Na to došlo ke schůzce Hitlera a Chamberlaina v Godesbergu. Ta byla však bez výsledku. Britský vyslanec v Praze proto v podvečer 23. září předal nové vládě tuto zprávu: „*Dohodli jsme se s francouzskou vládou informovat československou vládu, že obě vlády nemohou nadále brát odpovědnost radit Československu, aby nemobilizovalo.*“¹²⁷ Ještě ten večer byla na Hrad svolána schůzka ministrů, zástupců politických stran a armády. V jejím závěru byl prezidentem Benešem podepsán dokument vyhlášující všeobecnou mobilizaci československé branné moci.¹²⁸

Československá veřejnost tento krok vítala a muži, na které se mobilizace vztahovala, se okamžitě začali hlásit v mobilizačních centrech. O nadšeném přijetí vypovídal například tento novinový článek: „*Oznámení o mobilisaci bylo v pohraničí přijato demokratickým a státu věrným obyvatelstvem s pocitem bezpečnosti, úlevy, ba i nadšení. V Ústí nad Labem, kde bylo mnoho Čechů shromážděno v sále Národního domu, aby tu poslouchali rozhlasové zprávy, byl zpravodaj svědkem chvíle, kdy tato zpráva oznámena byla veřejnosti. Po prvních slovech hlasatelových... zaznělo sálem takové nadšení, že na dlouhou chvíli přerušilo další slova hlasatelova... Sotva hlasatel dokončil vyhlášku o mobilisaci, všichni, jichž se týkala, spěchali domů. Za čtvrt hodiny už byli připraveni a pospíchali, často klusem, na nádraží, aby byli rychle tam, kam je*

¹²⁵ HAMÁK, Bedřich, VONDROVSKÝ, Ivo, *Mobilizovaná Československá armáda 1938*, Dvůr Králové nad Labem 2010, s. 3; ŠRÁMEK, s. 92.

¹²⁶ BINAR, Aleš, *The defence sector and its effect on national security during the Czechoslovak (Munich) Crisis 1938*. In: *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej*, 111, 2018, 2, s. 78.

¹²⁷ BENEŠ, *Paměti*, s. 362.

¹²⁸ Tamtéž, s. 363.

volá povinnost.“¹²⁹ Celkem bylo mobilizováno asi jeden a čtvrt milionu mužů a armáda byla rozčleněna na dvě složky: zabezpečovací a manévrovací. Ta první měla za úkol zaujmout pozice na hranicích, hlavně pak obsadit opevnění a nedovolit, popřípadě aspoň co nejvíce zpomalit proniknutí nepřátelských vojsk do vnitrozemí. Skládala se z 20 divizí a měla pokrýt celkem 12 hraničních oblastí. Manévrovací pak byla určena k vedení ústupových bojů a k protiúderům.¹³⁰ Z důvodu mobilizace však byla přerušena práce na objektech opevnění, jež dosahovaly v druhé polovině roku 1938 svého vrcholu.

Obránci v pevnostech netrpělivě vyčkávali na střet s nepřítelem. To že se často nacházeli v nedokončených objektech, jim na odvaze nijak neubralo, a někteří dokonce vyzdobili zdi různými vlasteneckými hesly a československým znakem. Toto nadšení však nemělo dlouhého trvání. Po událostech v Mnichově byla mobilizace zastavena. Velitel hlavního štábu arm. generál Ludvík Krejčí vydal tento rozkaz: „*Vojáci! Vláda Československé republiky musila pod tlakem světových mocností přistoupit na odevzdání některých krajů našeho státu sousední říši. K hlubokému smutku nad okleštěným dědictvím našich předků připojuje se i armáda.... Ve své přísaze jsme slíbili prezidentu republiky a její vládě naprostou poslušnost za všech okolností. Osud nám nyní určil splnit své povinnosti za okolností nejtrpčích. Jsme vojáci, kteří musí být kdykoliv připraveni potlačit cit a řídit se jedině chladným rozumem... Naše armáda však nebyla poražena a zachovala si své dobré jméno v plné míře.*“¹³¹ Krejčí si byl vědom, že obránci, kteří chtěli bojovat, budou tímto přinejmenším zklamáni. Nejhuře by pak mohlo dojít i ke vzpourám některých posádek. Proto je zde jasně vidět apel na vojáky, aby se podřídili. Mezi 3. a 6. říjnem pak byly nařízeny první větší přesuny. Hlavně mělo dojít ke stažení vojáků z oblastí, které připadly Německu. Mobilizace oficiálně skončila 5. října 1938.¹³² Stahující se posádky objektů opevnění měly za úkol vzít s sebou veškeré vybavení, které se dalo demontovat, hlavně však výzbroj. Bohužel v pevnostech musely být zanechány kanóny a zvony, které v požadované době odstranit nešlo. V řopících pak byly nejčastěji zanechávány dveře, uzávěry střílen a ventilátory. Měly být staženy i překážky, ale těch bylo v pohraničí rozmístěno obrovské množství, a proto zde mnohé zůstaly. Ustupující posádky v některých případech také svá

¹²⁹ Moravská Orlice, 25. 9. 1938, 76/226, s. 1.

¹³⁰ BÍLEK a kol., s. 513.

¹³¹ Moravská Orlice, 1. 10. 1938, 76/228, s. 1.

¹³² ŠRÁMEK, s. 88.

stanoviště zapalovaly.¹³³ Jak vypadalo demontování výbavy a jaké bylo rozpoložení vojáků, bude asi nejvhodnější ukázat na konkrétním příkladu. Takto na tyto události vzpomíná poručík pěchoty Antonín Maršík, který velel pěchotnímu srubu R-S 65 „Modřín“: *„Z velitelství roty mi byl telefonicky sdělen rozkaz o kapitulaci. Přiznám se, že jsem z něj byl tak šokován, že jsem si ho nejprve ověřoval u svých sousedů... Začali jsme tedy postupně nakládat to, co šlo odmontovat, odšroubovat či vytrhnout. Snažili jsme se zkrátka odvézt úplně všechno. Ze studny objektu jsme dokonce vymontovali potrubí. Na demontáži zařízení „Modřínu“ se podílela jenom osádka, žádní technici nebo montéři se nedostavili... Bojová morálka mé posádky byla před Mnichovem vynikající. Když jsme se však museli s „Modřínem“ rozloučit, vypadalo to jako o funuse. Někteří plakali a nechtěli se hnout z místa. Byly to tragické okamžiky, na které se nedá nikdy zapomenout. Není je možné vymazat z paměti... Někteří propadli takové depresi, že si chtěli vzít život. Dalo nám dost práce je od tohoto úmyslu odvrátit.“¹³⁴*

Pevnosti, které byly chloubou armády Československé republiky, tak padly bez boje do rukou nepřítele. Ten je nejdříve důkladně prozkoumal a poté je začal využívat ve svůj prospěch. Začal shromažďovat vše užitečné, co v nich zůstalo, a využívat to ve svůj prospěch. Překážky byly posbírány a nasazeny na jeho liniích. Příkopy byly zasypány a na samotných objektech začal testovat svoje dělostřelectvo. Některé bunkry však nakonec bojem prošly, a to v roce 1945, když některé z nich byly využity k obraně před postupujícími spojeneckými vojsky.

¹³³ LAKOSIL, SVOBODA, ČERMÁK, s. 121–123.

¹³⁴ STEHLÍK, Eduard, VAŇOUREK, Martin, *Zapomenutí hraničáři*, Praha 2002, s. 153.

6 Závěr

Československo se po svém vzniku nacházelo obklopeno nepřáteli. Když pak začalo napětí v Evropě stoupat, stal se z toho značný problém, který ohrožoval samotnou existenci republiky. V průběhu let bylo sice podepsáno několik vojenských aliancí se silnými partnery, ale tato diplomacie nemohla zaručit přežití republiky. Jelikož se spojenci nacházeli stovky kilometrů daleko, trvalo by poměrně dlouho, než by přišli na pomoc nebo mobilizovali a napadli agresora. Muselo se tedy přijít s dalším způsobem ochrany, který by mladému státu umožnil přežít tyto kritické dny. Po diskuzích ve vedení armády bylo nakonec v roce 1933 rozhodnuto, že podél hranic bude vystavěna linie opevnění. Na toto rozhodnutí měly vliv i silné vazby s Francií, která s tímto konceptem přišla už o deset let dříve. Tato spolupráce se brzy prohloubila, když českoslovenští ženisté byli vysláni na inspekci Maginotovy linie do Francie. Tam se měli s opevněním dobře seznámit, aby byla zajištěna jeho efektivní výstavba. Ani po opětovné návštěvě však nebyly všechny otázky zcela vyřešeny. Francie proto vyslala do Československa svoje odborníky, kteří s výstavbou pomáhali.

Co se pak týče samotné koncepce výstavby, ta byla značně složitá. Československo mělo několik slabých míst a linie musela být vybudována v podstatě po celé délce hranic, která dosahovala 3 913 kilometrů. To by zabralo obrovské množství času a financí, které však v té době nebyly k dispozici. Navíc byla armáda na tento úkon značně nepřipravená. Musela proto založit Ředitelství opeňovacích prací, které pak převzalo úkoly stavby opevnění. V jeho čele stál Karel Husárek, který přišel s konceptem palebných přehrad a vzájemné ochrany sousedících objektů. Právě on dal československému opevnění podobu, v jaké je známé až dodnes. Základním kamenem linie opevnění se pak stal řopík, kterých bylo vystaveno více jak 9 000. To však bylo o tisíce méně, než s čím počítal plán. Navíc v mnohých zkompletovaných bunkrech chyběla výzbroj. Tyto objekty měly samozřejmě i své slabiny, kterých hodlala německá armáda při dobývání těchto objektů využít. Hlavním problémem bylo, že pokud byl jeden bunkr na linii vyřazen, sousední bunkry ztratily ochranu a jejich dobývání bylo lehčí. Navíc, aby byl řopík vyřazen z boje, nebylo nutné ho zcela zničit, ale pouze vyřadit jeho střílny. Posledním problémem bylo letectvo, před kterým pevnůstky neměly žádnou obranu kromě kamufláže. I přes všechny tyto nedostatky se však

dobývání linií lehkého opevnění jevílo jako těžký úkol. Nepřítel by jistě zaznamenal četné ztráty a musel by vynaložit značné množství své techniky.

Opevnění těžké mělo být stavěno na těch nejdůležitějších místech a spolupracovat s opevněním lehkým. V teorii poskytovalo potřebnou dělostřeleckou sílu, která řopíkům scházela. Na severu Čech a Moravy, kde se Československo obávalo německého útoku nejvíce, měly být vystavěny dělostřelecké tvrže. Tato uskupení srubů měla být nedobytnými pevnostmi, které měly nepřátele republiky od útoku hlavně odradit. Jejich výstavba však začala až během roku 1937, a když došlo k mnichovské krizi, nebyla plně dostavěna ani jedna. Většina se pak kompletaci ani neblížila, hlavně jejich plánovaná výzbroj z velké části nebyla osazena. Ty nejsilnější zbraně, které se měly stát dominantou těchto objektů, se pak nacházely rozpracované ve zbrojovkách nebo pouze na papíře. Dá se tedy konstatovat, že stav československého opevnění nebyl během kritického podzimu 1938 nijak ideální.

Probíhaly však i další přípravy. Na mezinárodní scéně byla zajištěna dohoda se Sovětským svazem. Byl přijat zákon o ochraně státu, který měl zajistit kontrolu nad klíčovými podniky, a branný zákon, jehož cílem bylo připravit na válku širokou veřejnost. Mezi tím armáda pořizovala novou výzbroj. Ta se však ne vždy dostala včas do rukou vojáků. Scházela hlavně letadla a také tanky.

Jaké byly tedy vyhlídky armády na konflikt, který byl v září 1938 na spadnutí? Německo mělo přesilu dva ku jedné, mělo tankové divize a velká část pěších byla motorizována. Opevnění nebylo plně připraveno k boji a mělo být dokončeno až v následujících letech. Po anšlusu Rakouska pak byla ohrožena ta část hranice, kde se opevnění prakticky nenacházelo. Navíc to otevřelo možnost útoku na Moravu ze severu i z jihu. Kdyby byl takový útok úspěšný, naplnilo by to ty největší obavy vysokých představitelů armády. Republika by byla rozpuřlena a obránci na západě by neměli kam ustoupit. Navíc by byl kvůli tomu ohrožen i zbrojní průmysl, který byl v předešlých letech tak pracně přesouván na Moravu. Ze všech těchto informací se může zdát, že potenciální útok Německa by byl jednostrannou záležitostí. Tato domněnka je však daleko od pravdy.

Převaha dva ku jedné se může zdát jako velká, ale ve skutečnosti tomu tak není. Ten, kdo útočí, má ve většině případů převahu, jinak by se samozřejmě k takovému kroku neodhodlal. Podle většiny doktrín dnešních armád by mělo dojít k útoku, pokud

je rozdíl čtyři ku jedné, u americké armády je to pak dokonce osm ku jedné. Československu by navíc s problémem napadení pomáhalo jeho opevnění, které obránce značně posiluje a k jeho prolomení je potřeba mnohem větší počet vojáků než na jeho obranu. A to platí i v případě, že není plně dostavěné a vybavené. V případě nutnosti se totiž dá ve střílně použít i osobní zbraň a chybějící lafetové dělostřelectvo mohlo být nahrazeno dělostřelectvem polním. Proto by ani nevadilo, že většina československých pěších divizí nebyla motorizována. Vojáci se nepotřebovali nějak zdlouhavě přesouvat a na nepřítele čekali v pevnostech. Co se týče německých tanků, ty byly sice v přesile, ale celkově slabší. V této době se jednalo převážně o tanky *Panzer I.* a *Panzer II.*, které ani nebyly vybaveny kanónem, ale pouze kulomety. Jako ten nejčastější důvod, proč by se Československo neubránílo, bývá udáváno letectvo. S tím, že Němci měli ve vzduchu jasnou převahu (asi tu největší v porovnání s ostatním parametry), se nedá nesouhlasit. Ale i armáda republiky letectvo měla, a to o více jak tisíce strojích a dovednost jeho letců pak byla dostatečně prokázána během druhé světové války. Z toho vyplývá, že *Luftwaffe* by si musela kontrolu nad vzdušným prostorem nejdříve vydobýt. Není to tak, že by si její letci mohli dělat, co se jim zachtělo. Důležitou věcí, která se nedá vyčíslit, je pak obrovské odhodlání vojáků, kteří chtěli za každou cenu bránit vlast a byli připraveni za ni položit život. Naproti tomu Hitlerova armáda takto sjednocená nebyla a ozývaly se v ní hlasy proti válce. Lze se tedy domnívat, že i nedokončené opevnění s provizorním vybavením ve spolupráci s ostatními složkami armády by dokázalo po určitou dobu odolávat Německu. Válka by se mohla táhnout dlouhé týdny nebo i měsíce.

Tady však nastává problém. Československo nebylo na dlouhou válku připraveno. Jeho opevnění mělo pouze získat čas, než dorazí pomoc. Právě v tomto spočívá odpověď na otázku, proč byly pevnosti nakonec postoupeny nepříteli bez boje. Bylo to kvůli situaci na mezinárodní scéně. Podpis Francie na mnichovské dohodě v podstatě potvrzoval, že v případě útoku na Československo zůstane neutrální. Stejně by se k tomu stavěla i Velká Británie. Malá dohoda byla už také rozvrácena vzestupem fašismu v Jugoslávii a v Rumunsku. Jediný, kdo tak mohl pomoci, byl Sovětský svaz. Ten se však nacházel daleko a jeho cesta byla komplikovaná. Polsko by určitě jeho armádu přes své území přejít nenechalo a Rumunsko tomu také nakloněno nebylo. A není ani jisté, jestli by se sovětské jednotky do Československa vydaly, jelikož jejich pomoc byla podmíněna zapojením Francie. I zásah Společnosti národů se dá vyloučit,

protože Francie a Británie by v ní hájily svoje postoje. V mezinárodních očích by to bylo právě Československo, které kvůli své tvrdohlavosti a neochotě přistoupit na smluvené podmínky zavinilo válku. A tento pohled mohl mít negativní následky i do budoucna. Dá se jen spekulovat, v jakých hranicích by Československo bylo po druhé světové válce obnoveno, pokud by bylo označeno jejím viníkem. Osamocené Československo by tak postupně na ztráty, které by Německo bylo schopno nahrazovat mnohem efektivněji, vykrvácelo. Vláda a prezident republiky se proto rozhodli neplýtvat životy občanů a vojáků republiky. Vybrali tu nejlepší možnost, jež se v této neřešitelné situaci nabízela, tj. podvolit se mezinárodnímu tlaku a přistoupit na Mnichovskou dohodu. Tím bylo bez boje odstoupeno pohraničí, ale i pevnosti, které se v něm nacházely. To vše k velké nelibosti obránců a národa.

7 Bibliografie

7.1 Nevydané prameny

Vojenský ústřední archiv, Praha, Vojenský historický archiv, Ředitelství opevňovacích prací, 1, 3, 136.

Vojenský ústřední archiv, Praha, Vojenský historický archiv, Hlavní štáb-3. oddělení, 123.

7.2 Monografie

ARON, Lubomír a kol., *Československé opevnění 1935–1938. 2.*, Dvůr Králové 1998.

BENEŠ, Edvard, *Paměti*, Praha 2007.

BENEŠ, Jaroslav a kol., *Zvláštní zařízení na komunikacích v letech 1936–1938*, Dvůr Králové nad Labem 2009.

BÍLEK, Jiří a kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl, (1918–1939)*, Praha 1987.

ČERMÁK, Ladislav, HOLZKNECHT, Pavel a kol., *Stachelberg: obr na prahu Krkonoš*, Červený Kostelec 2015.

DUBÁNEK, Martin, FIC, Tomáš, LAKOSIL, Jan, *Putování po československém opevnění 1935–1938*, Praha 2010.

FRANČIK, Josef, BEDNÁR, Vladimír, GREGAR, Oldřich, JENČIK, Milan, *Plzeňská čára: československé opevnění v západních Čechách*, Dvůr Králové nad Labem 2019.

GREGAR, Oldřich a kol., *Řopík: výstavba legendy československého opevnění*, Červený Kostelec 2022.

HÁK, Zdeněk, *Řopíky*, Česko 2017.

HAMÁK, Bedřich, VONDROVSKÝ, Ivo, *Mobilizovaná Československá armáda 1938*, Dvůr Králové nad Labem 2010.

HOLUB, Ota, *A věže mlčí*, Praha 1973.

- JOHN, Miloslav, *Nacistické přípravy na přepadení ČSR v září 1938*, Bruntál 1988.
- JOHN, Miloslav, *Září 1938. 2. díl, Možnosti obrany Československa*, Brno, 1997.
- JUNEK, Václav, *Betonová iluze: polemika o realitě jednoho velkého snu: československé stálé opevnění z let 1935–1938, jeho cena, osud a smysl*, Velké Přílepy 2013.
- JUNEK, Václav, *Hitler před branami*, Praha 2013.
- KAUFMANN, J. E., JURGA, Robert M., *Fortress Europe: European Fortification of WorldWar II*, Cambridge 2002.
- KARLICKÝ, Vladimír, *Zbraně na obranu republiky*, Náchod 1982
- KARNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky. O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2018.
- KEJZLAR, Miroslav, HOLZKNECHT, Pavel, *Stachelberg: pevnost, která vstala z mrtvých*, Červený Kostelec 2017.
- KEJZLAR, Miroslav, ČERMÁK, Ladislav, HOLZKNECHT, Pavel, *Opevnění na Trutnovsku*, Dvůr Králové 2008.
- KLÍMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard, *Československá zahraniční politika 1918–1938*, Praha 1995.
- KOKOŠKA, Jaroslav, *Spor o agenta A 54: Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*, Praha 1994.
- KUBŮ, Eduard, PÁTEK, Jaroslav, *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha 2000.
- KUPKA, Vladimír a kol., *Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezku*, Praha 2001.
- KURAL, Václav, *Rok 1938: mohli jsme se bránit?*, Praha 1992.
- LAKOSIL, Jan, SVOBODA, Tomáš, ČERMÁK, Ladislav, *Souboj bez vítěze: německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938*, Praha 2010.

- LÁŠEK, Radan, *Krkonoše v roce 1938: armáda a opevnění*, Praha 2015.
- MACOUN, Jiří, *Československé pevnosti*, Brno 2005.
- MAJEWSKI, Piotr M, *Bojovat či ustoupit? Možnosti obrany Československa na podzim 1938*, Brno 2018.
- RÁBONĚ, Martin, SVOBODA, Tomáš, *Československá zed'*, Dvůr Králové nad Labem 1993.
- SLÁDEK, Milan, *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946*, Praha 2002.
- SLÁDEK, Zdeněk, *Malá Dohoda 1919–1938: její hospodářské, politické a vojenské komponenty*, Praha 2000.
- STEHLÍK, Eduard, *Lexikon těžkých objektů československého opevnění z let 1935–1938*, Dvůr Králové nad Labem 2010.
- STEHLÍK, Eduard, VAŇOUREK, Martin, *Zapomenutí hraničáři*, Praha 2002.
- SVITÁK, Miroslav, *Boj v lehkém opevnění: pokyny pro boj a službu v lehkém opevnění: desatero pro velitele objektu lehkého opevnění, čtyři roty, praporu: útok na stálá opevnění – možnosti: hlavní obranné postavení v září 1938: iluze a realita*, Jindřichův Hradec 2012.
- SVOBODA, Tomáš, LAKOSIL, Jan, ČERMÁK, Ladislav, *Velká kniha o malých bunkrech: československé lehké opevnění 1936–1938*, Praha 2011.
- ŠRÁMEK, Pavel, *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*, Praha 2008.
- TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha 2012.
- TROJAN, Emil, *Betonová hranice: československá pohraniční opevnění 1935–1938*, Ústí nad Orlicí 1994.

7.3 Studie v časopisech

BINAR, Aleš, *The defence sector and its effect on national security during the Czechoslovak (Munich) Crisis 1938*, In: Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej, 111, 2018, 2, s. 71–84.

MIKOLÁŠEK, Jakub, BARTÁK, Jiří, *Historická opevnění ČSR – rekonstrukce výstavby podzemních prostor*, In: Tunel, 21, 2012, 1, s. 57–66.

STEHLÍK, Eduard, *Československé opeňovací programy 1936 – 1938*, In: Historie a vojenství 54, 2005, 1, s. 4–29.

STEHLÍK, Eduard, *Francie a opeňování Československa ve třicátých letech*, In: Historie a vojenství 48, 1999, 4, s. 814–846.

STEHLÍK, Eduard, *Organizace výstavby čs. těžkého opevnění v druhé polovině 30. let*, In: Historie a vojenství, 45, 1996, 2, s. 74–123.

ZORACH Jonathan, *Czechoslovakia's Fortifications: Their Development and Role in the 1938 Munich Crisis*, In: Militargeschichtliche Mitteilungen, 11, 1976, 2, s. 81–94.

7.4 Periodika

Lidové noviny, 14. 9. 1938, 46/462.

Moravská Orlice, 25. 9. 1938, 76/226.

Moravská Orlice, 1. 10. 1938, 76/228.

7.5 Internetové zdroje

Hlas národní obrany: dostupné na <https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:299dd7e0-e855-11e1-b329-000d606f5dc6> [5. 7. 2022]

Hosbachův protokol (5. 11. 1937): dostupné na <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/hosbachuv-protokol-5-11-1937/> [13. 7. 2022]

Karlovarské požadavky (23. – 24. 4. 1938): dostupné na <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/karlovarske-pozadavky-23-24-4-1938/> [13. 7. 2022]

Usnesení poslanecké sněmovny o vládním návrhu zákona o obraně státu: dostupné na https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/tisky/T0183_01.htm [8. 7. 2022]

Usnesení poslanecké sněmovny o vládním návrhu zákona o branné výchově: dostupné na https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/tisky/T0524_01.htm [9. 7. 2022]

8 Resumé

After the First World War peace has once again been restored in Europe. However with the rise of fascism in multiple European countries this tranquil period was short lived. The tension started to rise in 1933 when Hitler seized power in Germany. It was now necessary for countries, to secure their own borders and prepare armies for potential war. One of these countries was Czechoslovakia a newly founded state after the First World War. Surrounded by enemies on all fronts, they decided to build a system of fortifications alongside most of their frontier, especially to prevent a very likely German invasion. The relations between those two countries were tense because of an area called Sudetenland. These regions belong to Czechoslovakia but were mostly inhabited by people of German nationality. That's why Hitler was keen on annexing them. All this tension escalated in September 1938 when he began moving his troops towards Czechoslovak borders. In response they mobilized their army. However France and Great Britain intervened and opened international dialogue. All ended with the Munich agreement which prevented the war yet it came at a great cost. The Czechoslovaks were forced to hand over the Sudetenland and with it their fortifications.

But why did they decided to agree with these harsh terms and could they withstand a possible German attack? These are the questions this work is trying to find an answer to. To do that, it is necessary to analyze the defenses that were available in that crucial month. Biggest part of these protective measures were the before mention fortifications. It was decided in 1934 that they will become the corner stone of Czechoslovak military doctrine which was mainly focused on surviving long enough for allied reinforcements to arrive. But it took two long years before their actually started building their forts. This proved critical because when the Munich crisis was at its peak, lots of those strongholds were yet to be built and many others were lacking their weaponry. Their army was also outnumbered and in general worse equipped. Still the fortifications provided a big advantage for the fearless defenders and it is safe to assume that they would be able to fend off German attack for weeks maybe longer.

The real reason why Czechoslovakia decided to give up Sudetenland lied elsewhere. Its entire strategy consisted of buying time for allies to arrive but with

France's signature on the Munich Agreement and the Little Entente in decay, there was no one to come. Brave soldiers would give up their lives for nothing. Furthermore, if they wouldn't accept the terms of Munich, it would be them who would be blamed for starting a new war which could have had negative consequences for the future of the country. For these reasons, President Edvard Beneš and the government decided to do the best thing in the moment and agreed with the demands.